

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»

Кафедра українознавства, філософії та інформаційно-гуманітарних студій

Кваліфікаційна робота

**СОЦІОКУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ В
УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: НАПРЯМИ, ІННОВАЦІЇ
ТА ПРОЄКТНІ ПРАКТИКИ (НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОЇ МТГ)**

здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
освітньо-професійної програми «Документознавство
та інформаційна діяльність»,
спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

МІДЛОВЕЦЬ Катерини Юріївни

Науковий керівник:

д. і. н., професор

ПЕРЕДЕРІЙ Ірина Григоріївна

В.о.завідувача кафедри:

д. і. н., професор

ПЕРЕДЕРІЙ Ірина Григоріївна

Полтава 2026

Деканові факультету філології,
психології та педагогіки
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка
Анні АГЕЙЧЕВІЙ

здобувачки першого(бакалаврського)
рівня вищої освіти,
освітньо-професійної програми
«Документознавство та інформаційна
діяльність»,
спеціальності 029 Інформаційна,
бібліотечна та архівна справа
Мідловець Катерини Юріївни

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної роботи «Соціокультурна діяльність публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації: напрями, інновації та проєктні практики (на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської МТГ)».

Науковим керівником прошу назначити доктора історичних наук, професора кафедри українознавства, культури та документознавства Передерій Ірину Григоріївну.

26.02.2026

В.о. завідувача кафедри

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Керівник

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Факультет філології, психології та педагогіки
Кафедра українознавства, культури та документознавства
Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри
українознавства, культури та
документознавства

_____ Ірина ПЕРЕДЕРІЙ
« ____ » _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Мідловець Катерині Юріївні

1. Тема роботи: Соціокультурна діяльність публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації: напрями, інновації та проєктні практики (на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської МТГ).

Керівник роботи: доктор історичних наук, професор кафедри українознавства, культури та документознавства Передерій Ірина Григоріївна.

2. Термін подання роботи 12.06.2026.

3. Мета та завдання бакалаврської роботи: комплексно проаналізувати соціокультурну діяльність публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації та розробити проєктну модель її розвитку на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської МТГ; узагальнити теоретичні та нормативні засади соціокультурної діяльності публічних бібліотек і визначити їхній потенціал у підтримці громади; дослідити соціокультурний, цифровий і соціально-психологічний виміри діяльності бібліотеки та виявити основні здобутки й проблеми; проаналізувати цифрові інновації та практики підтримки громади; розробити проєктну модель розвитку соціокультурної діяльності та визначити систему показників оцінювання її ефективності.

Дата видачі завдання

05.03.2026

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання	Примітки
1	Теоретична частина	04.03.2026-31.03.2026	45 %
2	Аналітична частина	01.04.2026-30.05.2026	55 %
3	Виготовлення ілюстративного матеріалу та підготовка до захисту	01.05.2026-29.05.2026	100 %
4	Захист роботи	23.06.2026	

Здобувачка _____

Катерина МІДЛОВЕЦЬ

Керівник роботи _____

Ірина ПЕРЕДЕРІЙ

АНОТАЦІЯ

Мідловець Катерина Юріївна. Соціокультурна діяльність публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації: напрями, інновації та проєктні практики (на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської МТГ). Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», освітньо-професійна програма «Документознавство та інформаційна діяльність», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2026.

Роботу присвячено дослідженню соціокультурної діяльності публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації та воєнного стану. Систематизовано теоретичні, нормативні та парадигмальні засади розвитку публічних бібліотек України. На прикладі Центральної бібліотеки Полтавської МТГ здійснено SWOT-аналіз, досліджено цифрові інновації та практики підтримки громади – інтеграцію ВПО, бібліотерапію, хаби цифрової освіти та медіаграмотність. Розроблено проєктну модель розвитку установи на 2026–2028 роки з портфелем із п'яти пріоритетних проєктів і системою вимірюваних показників ефективності.

Ключові слова: публічна бібліотека, соціокультурна діяльність, цифрова трансформація, бібліотека громади, психосоціальна підтримка, хаби цифрової освіти, проєктна модель.

66 с., 13 табл., 63 джерела.

ABSTRACT

Midlovets Kateryna Yuriivna. Sociocultural activities of a public library in the conditions of digital transformation: Directions, innovations and project practices (A case study of the Central Library of the Poltava City Territorial Community). Speciality 029 «Information, Library and Archives», educational and professional program «Documentation and Information Activity», National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2026.

The thesis investigates the sociocultural activity of a public library under digital transformation and wartime conditions. Theoretical, regulatory and paradigmatic frameworks for the development of Ukrainian public libraries are systematised. Using the Central Library of Poltava Municipal Territorial Community as a case study, a SWOT analysis is conducted and digital innovations and community support practices are examined – IDP integration, bibliotherapy, digital education hubs and media literacy. A project development model for 2026–2028 is proposed, comprising five priority projects and a measurable KPI system.

Keywords: public library, sociocultural activity, digital transformation, community library, psychosocial support, digital education hubs, project model.

66 pp., 13 tab, 63 sources.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	8
ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК.....	13
1.1. Еволюція соціокультурної діяльності публічних бібліотек в умовах цифрової трансформації.....	13
1.2. Нормативно-правове забезпечення та сучасні парадигми розвитку публічних бібліотек в Україні.....	21
1.3. Соціокультурний, цифровий та соціально-психологічний потенціал публічних бібліотек у підтримці громади.....	29
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ, ІННОВАЦІЇ ТА ПРОЄКТНІ ПРАКТИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОЇ МТГ.....	40
2.1. Загальна характеристика та аналіз соціокультурної діяльності Центральної бібліотеки Полтавської МТГ.....	40
2.2. Цифрові інновації у соціокультурній діяльності бібліотеки: від автоматизації сервісів до формування віртуального культурного середовища громади.....	46
2.3. Соціокультурні практики підтримки громади: адаптивна культура, комунікація та ментальне здоров'я.....	51
2.4. Проєктна модель розвитку соціокультурної діяльності бібліотеки в умовах цифрової трансформації та оцінка її ефективності.....	57
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....	67

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система

БФ – бібліотечний фонд

ВГО – всеукраїнська громадська організація

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ГО – громадська організація

ЕДД – електронна доставка документів

КМУ – Кабінет Міністрів України

Мінцифри – Міністерство цифрової трансформації України

МКІП – Міністерство культури та інформаційної політики України

МКСК – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України

(нова назва МКІП)

НГО (NGO) – Неурядова організація (Non-Governmental Organization)

ОМС – органи місцевого самоврядування

ОУНБ – обласна універсальна наукова бібліотека

ОВА – обласної військової адміністрації

УБА – Українська бібліотечна асоціація

ЦБ ПМТГ – Централізована бібліотечна система Полтавської міської територіальної громади

ШІ – штучний інтелект

IFLA (ІФЛА) – International Federation of Library Associations and Institutions (Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ)

IREX – International Research & Exchanges Board (Міжнародна рада наукових досліджень та обмінів)

KPI – Key Performance Indicators (ключові показники ефективності)

ОРАС – Online Public Access Catalog (Електронний каталог публічного доступу)

UNDP – United Nations Development Programme (Програма розвитку ООН / ПРООН)

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах повномасштабного збройного вторгнення Росії та прискореної цифрової трансформації суспільства публічна бібліотека опинилася перед необхідністю одночасно вирішувати два принципово різних завдання: зберігати і розвивати свою традиційну соціокультурну місію – та адаптуватися до принципово нового технологічного і гуманітарного контексту. Зазначені чинники істотно впливають на функціонування сучасних бібліотек в Україні.

Серед вітчизняних дослідників суттєвий внесок у вивчення цифрової трансформації бібліотек зробили Ю. І. Горбань, Т. В. Новальська, В. В. Касьян, Л. І. Прокопенко – зокрема щодо напрямів адаптації публічних бібліотек до цифрового суспільства. Питання соціокультурної діяльності бібліотек у цифровому середовищі розглядали Л. В. Бутко, Д. П. Василенко, В. І. Саранча, В. В. Добровольська та Л. А. Чередник. Концептуальні засади бібліотечного простору як «третього місця» в українському контексті досліджує А. Ніколайчук. Роботу бібліотек в умовах воєнного стану вивчали Т. І. Биркович та І. Ю. Вільчинська, психосоціальний потенціал бібліотек і бібліотерапію – В. Горчинська. Серед зарубіжних науковців слід відзначити праці N. Z. Shuva щодо соціальної інтеграції через бібліотеки, колективу M. Karki про бібліотеки і здоров'я громади, а також аналітичні матеріали ІФЛА.

Водночас аналіз наявних досліджень виявляє три прогалини. По-перше, у наявних дослідженнях недостатньо висвітлено соціокультурний, цифровий та соціально-психологічний потенціал публічної бібліотеки як єдиної взаємозалежної системи. По-друге, поза увагою дослідників залишається специфіка функціонування бібліотек об'єднаних територіальних громад змішаного типу, де міська і сільська мережі мають принципово різний рівень ресурсного забезпечення. По-третє, відсутні практично орієнтовані проєктні моделі розвитку з вимірюваними показниками, придатні для безпосереднього використання конкретною установою. Зазначені прогалини визначили вибір теми та логіку побудови цього дослідження.

Мета дослідження – комплексно проаналізувати соціокультурну діяльність публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації та запропонувати проєктну модель її розвитку на прикладі Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади.

Мета роботи передбачає розв’язання таких **дослідницьких завдань**:

1. Узагальнити теоретичні та нормативні засади соціокультурної діяльності публічних бібліотек в умовах цифрової трансформації та визначити їхній потенціал у підтримці громади;
2. Дослідити соціокультурний, цифровий і соціально-психологічний виміри діяльності Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади та виявити основні здобутки й проблеми розвитку;
3. Проаналізувати цифрові інновації та практики підтримки громади у діяльності Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади;
4. Розробити проєктну модель розвитку соціокультурної діяльності бібліотеки в умовах цифрової трансформації та визначити систему показників оцінювання її ефективності.

Об’єкт дослідження – соціокультурна діяльність публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації.

Предмет дослідження – напрями, інновації та проєктні практики соціокультурної діяльності Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади в умовах цифрової трансформації.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження:

- *аналіз та синтез* для опрацювання наукової літератури, нормативно-правових актів і професійних джерел з проблематики цифрової трансформації бібліотек;
- *узагальнення* для систематизації наукових підходів і формулювання теоретичних висновків;

- *системний підхід* для розгляду соціокультурної діяльності бібліотеки як цілісної системи взаємопов'язаних елементів;
- *документознавчий аналіз* для дослідження нормативно-правового забезпечення бібліотечної діяльності;
- *порівняльний* для вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку публічних бібліотек;
- *SWOT-аналіз* для оцінювання сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку Центральної бібліотеки Полтавської міської територіальної громади.
- *метод моделювання* для розроблення проєктної моделі розвитку соціокультурної діяльності бібліотеки та визначення критеріїв оцінювання її ефективності.

Наукова новизна роботи полягає у розробці авторської проєктної моделі розвитку соціокультурної діяльності Центральної бібліотеки Полтавської МТГ на 2026–2028 роки – першої подібної моделі для публічної бібліотеки об'єднаної територіальної громади змішаного місько-сільського типу в умовах воєнного стану. На відміну від існуючих досліджень, які розглядають цифровий, соціокультурний або психосоціальний потенціал бібліотеки як окремі напрями, у роботі запропоновано авторську модель їх інтегрований розгляд як єдиної системи з вимірюваними показниками ефективності (KPI) та матрицею ризиків. Додатково систематизовано досвід цифрових інновацій ЦБ ПМТГ із виявленням суттєвих розривів між задекларованими цілями цифровізації та їх фактичною реалізацією.

Практичне значення одержаних результатів. Запропонована проєктна модель із системою KPI та матрицею ризиків може бути використана керівництвом ЦБ ПМТГ при розробленні стратегічного плану розвитку на 2025–2028 роки та при підготовці грантових заявок до УБА, UNDP і Міністерства культури та стратегічних комунікацій. SWOT-аналіз і результати характеристики соціокультурної діяльності можуть бути використані методичними службами обласних бібліотек для проведення інституційного аудиту публічних бібліотек об'єднаних територіальних громад.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було апробовано на X Міжнародній науково-практичній конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи» (м. Полтава, 25 листопада 2025 р.), XI Міжнародній науково-практичній студентській конференції «Актуальні питання інформаційної діяльності: традиції та інновації» (м. Одеса, 26 березня 2026 р.) та XI Всеукраїнській науковій студентській конференції «Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері» (м. Вінниця, 9 квітня 2026 р.). Результати дослідження висвітлено в тезах доповідей:

1. Мідловець К. Ю. Бібліотека як центр формування адаптивної культури та ментального благополуччя громади. *Актуальні питання інформаційної діяльності: традиції та інновації* : зб. матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 березня 2026 р.) під заг. ред. В. Г. Спрінсяна. Одеса : Одеська політехніка, 2026. С. 186–191 [22].

2. Мідловець К. Ю. Інтеграція цифрових технологій у реалізацію соціокультурної функції публічної бібліотеки. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи* : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 25 листопада 2025 р.) / ред. кол. І. Г. Передерій, О. Є. Гомотюк та ін. Полтава, 2025. С. 203–207 [23].

3. Мідловець К. Ю. Цифрові інновації та автоматизація сервісів як чинник трансформації соціокультурного простору публічної бібліотеки: аналітичний аспект. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : зб. матеріалів XI Всеукраїнської наукової студентуденської конференції (м. Вінниця, 9 квітня 2026 р.) / ред. кол. Г. П. Лукаш, О. М. Анісімова та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2026. С. 94–97 [24].

Структура бакалаврської роботи підпорядкована меті дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел із 63 найменувань, 13 таблиць. Загальний обсяг – 66 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

1.1. Еволюція соціокультурної діяльності публічних бібліотек в умовах цифрової трансформації

Для розуміння особливостей трансформації публічної бібліотеки впродовж останніх десятиліть доцільно з'ясувати зміст поняття «соціокультурна діяльність» – це не просто назва для культурних заходів, за нею стоїть ціла система підходів до роботи із суспільством. За визначенням дослідниці О. Матвійчук, соціокультурна діяльність бібліотек – це «цілеспрямована і спеціально організована книгозбірнею як соціальним інститутом система дій і заходів, метою яких є сприяння вдосконаленню інтелектуального, матеріального та естетично-духовного стану суспільства шляхом доведення до свідомості різних соціальних груп громадян наукових знань, емпіричних фактів, естетичних і морально-етичних цінностей, акумульованих у бібліотечних документних зібраннях на різних носіях, організації виставок, творчих зустрічей із письменниками, митцями, представниками науки» [48].

Запропоноване визначення охоплює особливо широке коло напрямів: від інформаційно-просвітницької та пізнавальної функцій, до культурно-виховної, комунікативно-організаційної, творчої та навіть релаксаційної. Дослідниця також наголошує, що соціокультурну діяльність бібліотек можна розглядати як продуманий процес долучення людини до різноманітних культурних надбань людства, а не як окрему «масову роботу з читачами» [48]. Отже, уже на рівні наведеного визначення закладено розуміння того, що бібліотека є активним суб'єктом культурного процесу, а не лише пасивним зберігачем фондів. У сучасному бібліотекознавстві виокремлюють конкретні соціокультурні функції бібліотеки: інформаційну, виставкову, просвітницьку, науково-дослідну, представницьку та консультаційну. Усі вони спрямовані на формування ціннісних орієнтацій

користувачів, розвиток читацької культури, демонстрацію фондів та можливостей бібліотеки як культурного центру громади [49]. Важливою особливістю є те, що ці функції реалізуються у конкретному соціальному та технологічному контексті, який постійно змінюється, отже, питання еволюції соціокультурної діяльності потребує подальшого дослідження.

Хоча сучасна назва цього напрямку утвердилася лише на рубежі XX та XXI століть, перші прояви соціокультурних ініціатив були помітні ще в античних книгозбірнях, які були осередками збереження знань у тогочасному житті. У наступні періоди – Середньовіччя та Новий час – бібліотеки зосередилися переважно на збереженні та накопиченні рукописів, що відсунуло їхню публічну роль на другий план. Значні зміни у розвитку бібліотек відбулися у XX столітті, коли бібліотека стала активним суб'єктом культурної політики, забезпечуючи адаптацію особистості до соціуму та передачу культурного спадку майбутнім поколінням [48].

Поштовхом до активного впровадження соціокультурних практик в Україні стали 1920-ті роки, коли бібліотеки були залучені до ліквідації неграмотності та загального підвищення культури населення. Попри ідеологічні обмеження радянського періоду, після 1991 року розпочався процес комплексного оновлення функцій бібліотек. Запровадження наприкінці століття термінів «медіатека», «віртуальна» та «гібридна» бібліотека засвідчила перетворення традиційних книгозбірень на технологічні центри, що забезпечують доступ до інформації на різних носіях і високий рівень обслуговування [48]. На сучасному етапі у діяльності бібліотек України використовують понад двісті форм організації культурного дозвілля, серед яких – обговорення, вечори запитань і відповідей, виставкові проекти, спільна діяльність з музеями, архівами, видавництвами. Трансформація масштабу та форм діяльності відображає суттєву модернізацію системи бібліотечного обслуговування протягом останнього сторіччя.

Розвиток цифрових технологій та зміна способів споживання інформації спричинили те, що класичні форми функціонування книгозбірень почали поступово втрачати свою ефективність. Реакцією бібліотечної спільноти стало переосмислення місії інституції та активне освоєння віртуального простору. Дослідники фіксують загальносвітову тенденцію перетворення класичної бібліотеки на сучасний соціокультурний та інформаційний інститут нового типу, а технологічна модернізація стає основним напрямом такої модернізації, що дозволяє реалізувати гуманістичну місію установи в умовах сучасного суспільства [10]. Цифровізацію доцільно розглядати не лише як переведення карткового каталогу в електронну форму, а принципова зміна логіки роботи: від пасивного надання доступу до ресурсів – до активного формування культурного середовища громади. Еволюція соціокультурної діяльності в цьому контексті означає, що бібліотека не лише розширює спектр своїх послуг, а й переосмислює саму природу відносин із користувачем. Впровадження інформаційних технологій змінило не лише форми роботи установи, а й саму модель її взаємодії з громадою: від одностороннього надання доступу до ресурсів – до партнерської комунікації, де бібліотека виступає активним учасником формування культурного і цифрового середовища спільноти.

Теоретичним підґрунтям такого перетворення слугує концепція «Третього місця» (Third Place), запропонована американським соціологом Реєм Ольденбургом. Концепція передбачає існування трьох типів соціального простору: поряд із «першим місцем» (домом) та «другим місцем» (роботою або навчальним закладом) функціонує «третє місце» – нейтральна публічна територія, де люди збираються вільно, без рольових ієрархій, для спілкування й обміну ідеями. Головними ознаками такого простору є: доступність, відчуття рівності між присутніми, можливість з'явитися у будь-який час і залишитися стільки, скільки хочеться.

Поширюючи концепцію «Третього місця» на бібліотечний контекст, А. Ніколайчук підкреслює, що інноваційний бібліотечний простір передбачає як техніко-технологічні, так і програмні засоби бібліотечної діяльності, спрямовані передусім на задоволення соціокомунікативних, культурних, розважальних та інформаційних потреб відвідувачів. Бібліотека у такому розумінні є відкритим для представників різних соціальних груп населення, і всі вони отримують однаковий доступ до простору, ресурсів та можливостей для спілкування. Практично концепція «Третього місця» реалізується через відкриті зони для роботи та спілкування, коворкінги, ігрові й творчі майданчики, студії звукозапису, а у цифровому просторі – через онлайн-клуби, форуми, стрімінгові заходи, закриті спільноти у месенджерах [18]. Зазначені формати вирішують спільне завдання: формування у людини відчуття належності до спільноти, що в умовах воєнного часу набуває особливого значення. З позицій бібліотекознавства концепція «Третього місця» є теоретичним обґрунтуванням переходу від моделі «бібліотека як сховище» до моделі «бібліотека як простір соціальної взаємодії та громадської участі». У межах цієї моделі важливе значення має не фонд, а середовище: здатність установи забезпечити умови для комунікації, співтворчості та взаємного збагачення між різними групами населення.

Еволюція соціокультурної діяльності бібліотек у постіндустріальну епоху базується на двох взаємопов'язаних групах засобів. Перша охоплює мережеві засоби комунікації: власні вебсайти бібліотек, сторінки у соціальних мережах, бібліотечні блоги, віртуальні виставки, онлайн-огляди літератури, подкасти, буктрейлери та оцифровані фонди. Друга – традиційні форми роботи, підсилені інноваційними технологіями: офлайн-заходи, що транслюються онлайн, виставки з доповненою реальністю, лекції у гібридному форматі. Поєднання зазначених груп засобів дозволяє бібліотеці охопити принципово різні аудиторії одночасно: людина, яка через хворобу, зайнятість або віддалене місце проживання не

може відвідати бібліотеку особисто, отримує доступ до бібліотечного заходу онлайн; користувач, який відвідує установу безпосередньо, матиме насиченіший досвід завдяки використанню цифрових технологій [13].

Для системного розуміння того, як відбувається інноваційна модернізація публічних бібліотек України, варто звернутися до дослідження Ю. Горбаня та Т. Новальської, які виокремлюють чотири магістральні напрями цифровізації, що визначають сучасне обличчя бібліотек [12].

Перший напрям – електронна інфраструктура та ресурси. Це технічний фундамент усього цифрового перетворення: стабільне мережеве з'єднання, сучасна комп'ютерна техніка, ліцензійне програмне забезпечення, оцифровані фонди й електронні каталоги. В Україні ситуація у цій сфері є неоднорідною: у великих містах більшість бібліотек вже мають базову інноваційну інфраструктуру, натомість у сільській місцевості у низці випадків досі використовується застаріле обладнання, а інтернет-з'єднання залишається нестабільним. Додатковим ускладнювальним фактором є повномасштабна збройна агресія Росії: за даними Міністерства культури та стратегічних комунікацій, станом на початок 2026 року зруйновано та пошкоджено майже 879 бібліотек, що має суттєві культурні та соціальні наслідки, адже пошкодження бібліотек негативно вплинуло на функціонування локальних центрів соціальної комунікації [12; 47].

Другий напрям – цифрові комунікації та соціальні мережі. Вебсайт бібліотеки на сучасному етапі – це вже не «онлайн-візитівка», а повноцінний портал для перегляду каталогу, запису на захід, отримання доступу до оцифрованих матеріалів або онлайн-консультації. Паралельно активно розвивається присутність бібліотек у соціальних мережах, і це потребує врахування вікових особливостей аудиторії: якщо старше покоління здебільшого користується Facebook, то молодь шукає контент у

TikTok та Instagram. Правильний вибір платформи для анонсування заходу безпосередньо впливає на залученість цільової аудиторії [12].

Третій напрям – формування цифрової культури та грамотності населення. Бібліотеки перетворюються на освітні центри з підвищення цифрової компетентності: проводять курси з кібербезпеки, навчання роботи з державними сервісами, майстер-класи з основ програмування та штучного інтелекту. Зазначений вектор роботи є логічним продовженням першого: за умови наявності якісного обладнання та стабільного інтернету бібліотека стає хабом цифрової освіти; якщо ж інфраструктура є слабкою, реалізація цього напрямку залишається обмеженою [12].

Четвертий напрям – розвиток цифрового робочого місця бібліотекаря. Якісне впровадження трьох попередніх напрямів прямо залежить від того, наскільки сучасно обладнане робоче місце самого бібліотекаря: чи є у нього доступ до сучасної АБІС, хмарних сховищ, інструментів для дистанційного обслуговування. Без відповідного забезпечення навіть найкраща стратегія залишається лише заявою [12]. Отже, чотири магістральні напрями цифровізації утворюють цілісну систему: технологічна інфраструктура є фундаментом, цифрові комунікації – каналом зв'язку з громадою, розвиток цифрової компетентності – змістовим наповненням, а підготовка кадрів – людським ресурсом її реалізації. Відсутність будь-якого з цих елементів знижує ефективність всієї системи трансформації.

Ю. Горбань, В. Касьян та Л. Прокопенко виокремлюють три практичних рівні адаптації бібліотек до вимог цифрового суспільства. Перший рівень – розширення спектра цифрових послуг: онлайн-запис, електронний читацький квиток, чат-підтримка та дистанційна доставка документів, тобто пріоритет зручності для користувача не лише очно, але й дистанційно. Другий рівень – впровадження сучасного програмного забезпечення: перехід на хмарні платформи й оновлені версії АБІС дає можливість інтегрувати ширший функціонал та покращити якість

обслуговування. Третій рівень – розвиток мобільних застосунків із персоналізованим функціоналом у партнерстві з державними ініціативами на кшталт «Дія.Освіта» та громадськими організаціями [11].

Разом із тим варто визнати, що технологічна модернізація бібліотечної галузі України відбувається вкрай нерівномірно. Аналіз стану мережі публічних бібліотек 2023 року засвідчує: лише 44% закладів мають комп'ютери з доступом до інтернету, а мультимедійним обладнанням оснащено лише 16% [38]. Подібні показники означають, що переважна більшість бібліотечної мережі об'єктивно не готова до реалізації навіть базових цифрових функцій. Причини мають системний характер: хронічне недофінансування галузі, кадровий дефіцит, особливо гострий у сільській місцевості, та руйнування інфраструктури внаслідок збройної агресії. Складна ситуація свідчить про те, що технологічна трансформація бібліотек у найближчі роки залишатиметься завданням, яке потребує не лише стратегічного планування, а й реального фінансового та організаційного ресурсу. Отже, на сучасному етапі соціокультурна діяльність публічної бібліотеки характеризується поліфункціональністю та нерівномірністю розвитку: великі міські бібліотеки наближаються до моделі інноваційного хабу, тоді як значна частина сільських закладів досі функціонує в умовах технологічного дефіциту. Подолання цього розриву є одним із першочергових завдань державної бібліотечної політики.

Окремим і особливо важливим рівнем еволюції соціокультурної діяльності є робота бібліотек в умовах повномасштабної збройної агресії Росії. Окреслений контекст суттєво трансформував характер діяльності та її суспільне сприйняття. Попри руйнування й евакуацію, значна частина бібліотек продовжила роботу в надзвичайних умовах – у підвалах під час обстрілів, у тимчасових приміщеннях. Дослідники Т. Биркович та І. Вільчинська фіксують, що у воєнний час активізувалися нові форми просвітницької роботи, а самі бібліотеки перетворилися на майданчики правової грамотності, психологічної підтримки та соціальної адаптації –

насамперед для внутрішньо переміщених осіб і членів родин загиблих [9]. Оновлення відбулося не завдяки спланованій реформі, а стало природною відповіддю соціального інституту на запити людей у кризовий момент. Воєнний стан сприяв розширенню спектра соціальних функцій бібліотеки. Вимушена адаптація стала імпульсом для розвитку нових форм партнерської комунікації між бібліотекою, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Сучасний вектор розвитку книгозбірень в Україні визначає модель «Бібліотека як лабораторія майбутнього», яка перетворює їх на багатофункціональні платформи для взаємодії громади, навчання та технологічних експериментів. Головна зміна полягає у переході від пасивного отримання інформації до активного співтворення: користувачі отримують можливість самостійно створювати цифровий контент і опановують нові навички в інтерактивному середовищі.

Концепція вже успішно втілена у низці регіональних ініціатив. У бібліотеках Кам'янця-Подільського та Львова (зокрема у просторі ProFashion) діють мейкерспейси, де мешканці мають доступ до 3D-принтерів, швейного коворкінгу та професійного фотообладнання. Тернопільська обласна бібліотека для молоді через проєкт «МедіаСтарт» навчає юнацтво роботі з графічним дизайном та сервісами на основі штучного інтелекту. Харківська наукова бібліотека ім. Короленка зосередилася на цифровізації, створивши архів документів про російсько-українську війну та електронну колекцію давніх музичних ірмолоїв. Подібні трансформації свідчать про те, що бібліотеки виконують важливі функції в сучасній соціальній та інформаційній інфраструктурі [28].

У тезах «Інтеграція цифрових технологій у реалізацію соціокультурної функції публічної бібліотеки» (2025) зазначається, що цифрові технології перестають бути лише допоміжним інструментом і стають невіддільною

частиною реалізації соціокультурної місії бібліотеки, надаючи громаді інструменти для творчої самореалізації та інтелектуального розвитку [23].

Еволюція соціокультурної діяльності публічних бібліотек в умовах цифрової трансформації є багатовимірним і суперечливим процесом. Він охоплює зміну теоретичних уявлень про роль бібліотеки, оновлення засобів і форм роботи від традиційних масових заходів до гібридних і онлайн-форматів, появу якісно відмінних моделей бібліотечного простору – мейкерспейсів, хабів, лабораторій. Воєнний контекст не зупинив процес трансформації бібліотек, а суттєво прискорив упровадження нових форм діяльності, змусивши бібліотеки адаптуватися і демонструвати свою соціальну значущість у найважчих умовах. Водночас нерівномірність цифровізації, кадровий дефіцит і руйнування інфраструктури залишаються системними викликами, що потребують вирішення на рівні державної політики.

1.2. Нормативно-правове забезпечення та сучасні парадигми розвитку публічних бібліотек в Україні

Аналіз еволюції соціокультурної діяльності бібліотек, здійснений у попередньому підрозділі, дозволяє перейти до питання про те, яке нормативно-правове поле закріплює та скеровує ці зміни. Саме закони та стратегічні документи визначають рамки, у межах яких бібліотека може або не може діяти, визначають пріоритети фінансування, окреслюють права користувачів і обов'язки установ. Поряд із цим актуальним є питання підходів – тих базових уявлень про місію бібліотеки, які визначають її розвиток не тільки на папері, а й у реальній практиці.

Головним законодавчим документом, що регулює бібліотечну сферу в Україні, є Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР (зі змінами; остання значна редакція – серпень 2025 року). Документ виконує кілька основних регуляторних функцій. По-перше, стаття 1 визначає статус бібліотеки як інформаційного,

культурного, освітнього закладу або структурного підрозділу, першочерговим завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів. Стаття 7 конкретизує цей статус для Національної бібліотеки України, а стаття 8 – для державних бібліотек як науково-дослідних та методичних центрів [1].

По-друге, Закон встановлює чітку ієрархію бібліотечної системи: стаття 5 регламентує її функціонування на основі об'єднаного комплектування фондів і взаємовикористання ресурсів; стаття 10 покладає координацію між різними видами бібліотек на центральні бібліотеки відповідних територій; стаття 12 дозволяє заснування бібліотек на будь-якій формі власності. По-третє, Закон гарантує права громадян: стаття 4 проголошує загальну доступність до інформації й культурних цінностей основою державної політики; стаття 21 гарантує право на обслуговування незалежно від статі, віку, національності чи переконань і вже передбачає форму дистанційного обслуговування електронними засобами; стаття 26 закріплює безоплатність основних послуг у державних та комунальних бібліотеках [1].

Попри законодавчі норми, закладені у базовому законі, сучасна публічна бібліотека вже давно вийшла за межі традиційного обслуговування, що створює суперечність між офіційним статусом та цифровими реаліями. Хоча Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» дає загальне визначення «користувача», сучасна практика вимагає фокусу на «віддаленому користувачі», який отримує послуги без фізичного перебування у приміщенні. Дослідниця виокремлює кілька критичних аспектів, де потреба в інноваціях та нормативному оновленні є найбільш відчутною:

- 1) впровадження новітніх цифрових технологій (ЕДД, віртуальні довідки, хмарні сервіси) потребує переходу від традиційних методів до дистанційного обслуговування мережевими ресурсами;

2) досвід роботи в умовах пандемії та війни довів, що бібліотека як «живий організм» має забезпечувати потреби громади через віртуальні сервіси та соціальні мережі поза стаціонарним доступом;

3) трансформація функцій закладу вимагає не лише модернізації інфраструктури, а й забезпечення безперервної професійної освіти бібліотекарів для роботи в умовах XXI століття;

4) розширення спектра інтелектуальних послуг (3D-тури, мобільні технології, QR-коди) потребує системного підходу до формування та організації віддаленого доступу до електронних фондів [45].

Відтак законодавство не завжди встигає за сучасними змінами, й не визначає напрямів їхнього розвитку – і це є системною проблемою, яку не вирішує жодна із часткових поправок до Закону. Отже, аналіз чинного законодавства засвідчує системний розрив між нормативною моделлю бібліотечної діяльності та її реальною практикою в умовах цифрового і воєнного контекстів. Зазначена неузгодженість потребує вирішення не лише через часткові поправки до базового закону, а через формування нової концептуальної моделі правового регулювання бібліотечної сфери.

Ефективним кроком до подолання цього розриву став Наказ МКІП № 463 від 28 листопада 2022 року, яким затверджено нові форми звітності (зокрема форму № 6-НК) та інструкції до них зі звіту за 2023 рік, що скасували застарілі норми 2007 року [2]. Оновлена звітність демонструє поступову адаптацію нормативної бази до цифрових реалій через п'ять основних інновацій:

1) вперше на нормативному рівні розмежовано фізичних та віртуальних користувачів (кількість останніх визначається за унікальними IP-адресами);

2) введено системний моніторинг активності бібліотек у соціальних мережах і блогах;

3) запроваджено обов'язкове звітування про обсяги електронних баз даних і оцифрованих документів;

4) результативність цифрових сервісів визначається кількістю онлайн-звернень та переглядів електронних матеріалів;

5) з'явився окремий пункт щодо кількості бібліотечних працівників, які покращили цифрові навички протягом року [2].

Кожне з цих нововведень фіксує у нормативному акті ту реальність, яка вже існує на практиці, але досі не мала офіційного статусу.

Отже, прийняття Наказу № 463 є показовим прикладом поступової адаптації нормативної бази: не через реформування базового закону, а через точкове підзаконне регулювання. Обраний підхід дозволяє легітимізувати цифрові практики бібліотечної діяльності та забезпечує їх статистичний моніторинг на загальнонаціональному рівні.

Наказ МКІП № 96 від 1 березня 2023 року засвідчив нормативне закріплення курсу на цифрову трансформацію через ініціювання створення Національної електронної бібліотеки України – платформи для інтеграції фондів бібліотек, архівів та музеїв у єдиному цифровому просторі. Спеціальна робоча група готує концепцію та регламент функціонування цієї платформи з метою подолання відомчих бар'єрів між різними культурними інституціями, а участь заступника Міністра з питань цифрового розвитку підкреслює стратегічне значення ініціативи в загальнодержавній цифровізації [4].

Системний рівень регулювання забезпечується стратегічними документами, які визначають пріоритети галузі на середньострокову і довгострокову перспективу. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (КМУ, 2016) стала першим комплексним стратегічним документом такого рівня для галузі. Вона передбачає удосконалення нормативно-правової бази, забезпечення професійного розвитку персоналу, модернізацію інфраструктури та 100% комп'ютеризацію і підключення до інтернету [5]. Аналіз виконання Стратегії свідчить, що переважної більшості задекларованих показників не було досягнуто навіть до початку

повномасштабного вторгнення – через хронічне недофінансування та відсутність механізмів реального контролю за виконанням. Збройна агресія Росії додатково відкинула галузь назад, особливо в постраждалих регіонах, що ставить під сумнів реалістичність нормативного планування без відповідного фінансового забезпечення.

Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (КМУ, 2023, розпорядження № 190-р) має на меті не лише формування звички читання, а і є компонентом гуманітарної безпеки України. Стратегія реалізується у три етапи: перший (2023–2025) – розбудова базової читацької інфраструктури; другий (2026–2028) – позиціонування читання як інструменту кар'єрного зростання; третій (2029–2032) – формування книжкової екосистеми як ринкового сектору креативних індустрій. Серед конкретних заходів – забезпечення цифрової доступності книжок через електронні каталоги, створення Національної електронної бібліотеки, популяризація читання як чинника критичного мислення [3]. Документ свідчить про те, що держава починає розглядати бібліотеку не просто як установу культури, а як інструмент формування людського капіталу та суспільної стійкості.

Найновішим і найбільш комплексним стратегічним орієнтиром є Стратегія розвитку культури на період до 2030 року (КМУ, 28 березня 2025 р.) разом з операційним планом реалізації на 2025–2027 роки. У процесі розробки відбулися широкі публічні консультації за участі понад 770 представників громадянського суспільства, закладів культури, освіти, науки та міжнародних організацій, що дозволило врахувати найкращі європейські практики. Стратегія визначає культуру як основу національної ідентичності та ефективний чинник соціальної згуртованості, а також як базовий елемент забезпечення національної безпеки. Серед пріоритетів – збереження культурної спадщини в умовах цілеспрямованих дій агресора, розвиток підготовки кваліфікованих фахівців, зокрема бібліотекарів, та підтримка цифрового розвитку галузі [33]. Аналіз

стратегічних документів виявляє характерну закономірність: кожен наступний документ розширює уявлення про місію публічної бібліотеки – від технологічної модернізації (Стратегія 2025) через формування читацької культури як гуманітарної безпеки (Стратегія читання 2032) до утвердження культури як основи національної ідентичності (Стратегія культури 2030). Подібна еволюція відображає поступове усвідомлення бібліотеки як центру розвитку громади, а не лише установи культурного обслуговування.

Поряд з вітчизняними нормативними документами важливим орієнтиром для розвитку публічних бібліотек є Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО про публічні бібліотеки – міжнародна декларація, прийнята у 1994 році та визнана провідним стандартом у галузі. Маніфест проголошує, що свобода, процвітання і розвиток суспільства залежать від добре інформованих громадян, здатних користуватися своїми демократичними правами, а «публічна бібліотека є активною силою в освіті, культурі та інформації», забезпечуючи вільний та необмежений доступ до знань, ідей, культури та інформації [37]. Документ відносить бібліотеку до тих інституцій, які сприяють конструктивній участі громадян у демократичному житті суспільства, – і саме ці положення зумовили системний зсув у розумінні її місії.

Таблиця 1.2.1 – Порівняльний аналіз основних стратегічних документів у сфері розвитку публічних бібліотек України

Документ	Рік / орган	Головні пріоритети для бібліотек	Критична оцінка
Стратегія бібліотечної справи до 2025	2016, КМУ	100% комп'ютеризація, нові послуги, модернізація інфраструктури	Переважну більшість задекларованих показників не виконано; вторгнення відкинуло галузь назад
Стратегія читання до 2032	2023, КМУ	Цифровий доступ до книг, Національна електронна бібліотека, медіаграмотність	Амбітна й актуальна; реалізація першого етапу триває

Продовження таблиці 1.2.1

Стратегія культури до 2030	2025, КМУ	Цифрова трансформація, підготовка кадрів, збереження спадщини	Найновіший і найкомплексніший документ; потребує фінансових гарантій
Маніфест ІФЛА/ЮНЕСКО	1994, ІФЛА	Рівний доступ до інформації, бібліотека як демократична інституція	Основний міжнародний стандарт; орієнтир для національної політики

Розроблено автором за матеріалами [1; 3; 4; 5; 33; 37]

На тлі законодавчого та стратегічного регулювання доцільно проаналізувати модельні зрушення у самому розумінні місії публічної бібліотеки. Зрушення визначають не лише те, що бібліотека робить, але й те, якою вона є як соціальна інституція.

Головним етапом реформування стала заміна ідеологічно забарвленого поняття «масова бібліотека» на демократичний термін «публічна бібліотека». Новий статус передбачає повну відкритість та загальнодоступність закладу поза політичним контекстом. Зазначена трансформація зумовила глибокі ментальні зрушення в професійному середовищі, що слугувало рушійною силою творчого мислення персоналу та інтенсифікації інноваційної взаємодії з суспільством [46].

Друга вагома зміна стосується переосмислення суті цільової аудиторії. Якщо у минулому книгозбірня взаємодіяла виключно з «читачами» – особами, що зверталися суто за літературою – то нині вона орієнтується на «місцевій спільноті» у найширшому значенні. Сучасна установа покликана інтегруватися в усі сфери повсякдення жителів свого регіону, сприяти розвитку їхнього особистісного потенціалу, формувати комунікативні майданчики для живого діалогу та вирішення локальних завдань [14]. Відповідно до такої концепції, бібліотечний заклад перетворюється на осередок концентрації соціального капіталу краю. Третя концептуальна трансформація полягає у новому баченні внутрішнього середовища установи крізь призму «моделі чотирьох сфер»: зони натхнення

(відкритість до культурних надбань та інформації), зони навчання (інтенсивне засвоєння навичок), зони зустрічей (суспільна комунікація та інтеграція) й зони подій (включеність у соціокультурне життя). Ця система, адаптована до діяльності вітчизняних публічних бібліотек, демонструє механізм моніторингу запитів населення та розробки актуальних послуг чи цільових проєктів [57; 21]. Принципово важливо, що в цій моделі немає ієрархії між просторами: читання і тиша – так само повноцінна функція бібліотеки, як і публічні обговорення чи творча майстерня. Три парадигмальні зрушення – від масової до публічної бібліотеки, від читачів до громади, від одного простору до чотирьох – разом формують нову концептуальну модель бібліотеки як поліфункціонального простору громадянської активності. У центрі цієї моделі – не фонд і не послуга, а людина у її різних соціальних ролях: громадянина, користувача, учасника, творця культурного середовища громади.

У публікації «Цифрові інновації та автоматизація сервісів як чинник трансформації соціокультурного простору публічної бібліотеки» (2025) наголошується, що віртуальна модернізація загальнодоступних книгозбірень є комплексним явищем, яке зумовлює як технічну реконфігурацію сфери, так і переформатування базових функцій бібліотечного закладу як соціокультурної інституції. Головним результатом упровадження автоматизованих систем стає оптимізація професійного потенціалу фахівців, чия діяльність усе помітніше трансформується у роботу креативного менеджера, посередника в соціальних комунікаціях та керівника різнопланових проєктів [24]. Таке розуміння корелює з системою «бібліотека для громади»: бібліотекар перестає бути пасивним зберігачем фондів і стає провідником суспільних процесів.

Підсумовуючи, нормативно-правове забезпечення діяльності публічних бібліотек України перебуває в стані активного, але суперечливого переосмислення. Базовий закон 1995 року поступово доповнюється підзаконними актами та стратегічними документами, що

наближають регуляторну рамку до цифрових реалій. Три стратегічні документи – Стратегія бібліотечної справи до 2025, Стратегія читання до 2032 та Стратегія культури до 2030 – у сукупності формують багаторівневу систему пріоритетів. Разом із цим розрив між задекларованими цілями та реальними фінансовими механізмами їх досягнення залишається одним із головних ризиків для галузі. Паралельно відбуваються зрушення у розумінні місії бібліотеки – від книгосховища до публічного простору, від масової роботи до сервісу для громади, від зберігача знань до їхнього активного медіатора.

1.3. Соціокультурний, цифровий та соціально-психологічний потенціал публічних бібліотек у підтримці громади

У попередніх підрозділах розглянуто, як еволюціонували форми та засоби соціокультурної діяльності бібліотек та яке нормативне і парадигмальне підґрунтя визначає їхній розвиток. Цей підрозділ зосереджується на конкретному ресурсному потенціалі, яким бібліотека реально володіє для підтримки своєї громади, і на тому, як цей ресурс реалізується на практиці. Поняття «потенціал» вживається тут не абстрактно, а як сукупність ресурсів і можливостей установи, що можуть бути мобілізовані на користь конкретних людей і спільноти в цілому.

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень дозволяє виокремити три якісно різні, але взаємопов'язані аспекти цього поняття: соціокультурний, цифровий та соціально-психологічний. Кожен із них відповідає на різні суспільні запити та залучає різні ресурси та методи. Бібліотека, яка чудово організовує культурні заходи, але не може повною мірою реалізувати свої функції, як і та, що оцифровувала всі фонди, але ігнорує психоемоційні потреби відвідувачів не здатна повноцінно виконувати свою місію. Аналіз стану мережі публічних бібліотек України у 2023 році, підготовлений МКСК, свідчить: 5765 бібліотек (45%) мають приміщення з безперешкодним доступом для маломобільних осіб, 5741

(44%) – комп'ютери з доступом до інтернету, 2093 (16%) – мультимедійне обладнання [38]. Статистичні показники свідчать і про наявні досягнення, і про значні резерви для подальшого розвитку: половина бібліотечної мережі ще не має необхідної інфраструктури для надання сучасних послуг.

Соціокультурний потенціал – це здатність бібліотеки впливати на культурний розвиток громади, формувати ідентичність, підтримувати соціальні зв'язки і задовольняти культурно-дозвіллієві потреби різних верств населення. Він реалізується через конкретні форми роботи, а не через абстрактні декларації.

Головним механізмом реалізації соціокультурних можливостей закладу є взаємодія з різноманітними категоріями населення. У Методичних порадах щодо організації діяльності книгозбірень на 2026 рік, підготовлених Івано-Франківською ОУНБ, підкреслено, що бібліотечна установа повинна забезпечувати обслуговування локальних спільнот як в очному, так і в онлайн-форматі. Зокрема, її завданням є забезпечення вільного доступу громадян до будь-яких інформаційних ресурсів та інструментів розвитку території, а також збирання й популяризація краєзнавчих фондів і нематеріальної спадщини регіону через формування простору, де самі мешканці є безпосередніми учасниками процесу [40].

Практичним втілення соціокультурного ресурсу є розвиток гурткової та клубної роботи. За даними звіту «Публічні бібліотеки Києва у 2024 році», станом на початок 2025 р. у публічних бібліотеках міста функціонувало понад 165 гуртків, клубів та об'єднань: 70 розмовних клубів української мови, 15 клубів вивчення іноземних мов, 17 бібліотек пропонували театральні вистави, 13 – пункти правової допомоги, 27 – послуги психолога [8]. Широкий спектр послуг показує, що сучасна бібліотека є одночасно культурною, освітньою і соціальною установою, оновлення якої відбулося на нових ціннісних засадах.

Краєзнавча діяльність бібліотек – складання краєзнавчих баз даних, оцифрування архівів, проведення виставок, видання місцевих матеріалів –

є унікальною функцією, яку не може замінити жодна інша інституція. В умовах війни, коли частина культурної пам'яті опиняється під загрозою фізичного знищення, ця функція набуває стратегічного значення для збереження ідентичності громади. Активна партнерська взаємодія бібліотек з органами місцевого самоврядування, освітніми закладами, громадськими організаціями та закладами охорони здоров'я розширює ресурсні можливості та дозволяє охоплювати групи, які не прийшли б до бібліотеки самотійно.

Невід'ємною складовою соціокультурного потенціалу є інклюзивність – здатність бути доступною та корисною для людей з різними потребами. Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек на 2024 рік розмежовують три взаємопов'язані виміри безбар'єрності: архітектурний (фізичний доступ для маломобільних), інформаційний (доступні формати – аудіоопис, великий шрифт, жестова мова) та цифровий (рівний доступ до інтернету, публічних послуг і цифрової інформації). До цього переліку також важливо включити освітню безбар'єрність, яка гарантує вільний доступ до навчання впродовж усього життя та можливість опанування нових професій, а також економічний аспект, що створює умови для працевлаштування та ведення бізнесу незалежно від віку чи стану здоров'я користувача. Комплексний підхід дозволяє бібліотеці стати інклюзивним середовищем, де кожен має рівні шанси на самореалізацію та активну участь у житті громади [39].

Дослідження ІФЛА «Empowering Communities: The Modern Role of Metropolitan Public Libraries» (2025) показує, що провідні публічні бібліотеки світу – Торонто, Вікторія (Австралія), Берлін, Нью-Йорк – реалізують свій соціокультурний потенціал насамперед через партнерські програми, що охоплюють боротьбу з самотністю, підтримку іммігрантів, цифрову інклюзію та громадянську освіту. Зокрема, бібліотека Торонто запровадила проєкт «Human Library», де відвідувачі можуть «позичити» живу людину для розмови. Штатна бібліотека Вікторії організовує

багатомовні сесії та зустрічі для літніх громадян, спрямовані на зниження рівня самотності [60]. Аналіз світових практик свідчить, що за умови повної реалізації соціокультурного потенціалу публічна бібліотека функціонує передусім як центр партнерської взаємодії та міжсекторного співробітництва. Основними бібліотечними інструментами є: клубна і гурткова робота як форма регулярної соціальної взаємодії; краєзнавча діяльність як механізм збереження культурної ідентичності громади; інклюзивні програми як спосіб залучення вразливих груп до культурного простору. Ефективність цих механізмів визначається не кількістю заходів, а глибиною залученості громади до бібліотеки як спільного простору.

Таблиця 1.3.1 – Форми реалізації соціокультурного потенціалу публічних бібліотек та їхні цільові групи

Напрямок	Форми реалізації	Цільові групи
Клубна / гурткова робота	Мовні клуби, читацькі гуртки, театральні студії, майстер-класи	Усі вікові групи, особливо молодь та пенсіонери
Культурно-просвітницькі заходи	Виставки, зустрічі з авторами, лекції, перформанси	Широка громадськість, освітня спільнота
Збереження спадщини	Краєзнавчі бази даних, оцифрування архівів, місцеві виставки	Дослідники, місцева громада, освітяни
Інклюзія і безбар'єрність	Адаптовані формати, спеціальні програми, доступна архітектура	Особи з інвалідністю, ВПО, люди похилого віку
Міжсекторне партнерство	Спільні програми з ОМС, НГО, освітніми та медичними закладами	Усі категорії залежно від програми

Розроблено автором за матеріалами [8; 39; 40; 48; 49; 60]

Цифрові можливості публічної бібліотеки – це її здатність забезпечувати рівний доступ до цифрових ресурсів і послуг, розвивати цифрові компетентності членів громади та підтримувати їхню участь в інформаційному суспільстві. На відміну від комерційних онлайн-платформ,

бібліотека пропонує безкоштовний доступ до техніки, інтернету та кваліфікованої допомоги, що робить її базовим інструментом подолання цифрового розриву.

Глобальний тренд-звіт ІФЛА 2024 фіксує, що цифровий розрив не зникає – він стає складнішим: попри зростання підключення до інтернету, нерівність у якісному доступі, рівні технологічних навичок і здатності критично оцінювати інформацію продовжують поглиблюватися. Бібліотеки залишаються одними з небагатьох публічних установ, які системно вирішують цю проблему на локальному рівні, оскільки не продають електронні продукти, а надають доступ до них [63]. В українському контексті цей факт набуває особливого значення в Україні, оскільки значна частина населення, особливо літні люди та ВПО, не має належних навичок користування або технічних засобів для їх здобуття.

Одним із прикладів реалізації технологічних можливостей бібліотеки є проєкт «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках-Хабах цифрової освіти», що став другим етапом роботи у 2024 році. Ініціатива впроваджується ВГО «Українська бібліотечна асоціація» у співпраці з Міністерством цифрової трансформації, за підтримки Програми розвитку ООН (UNDP) в Україні та фінансування Швеції.

Проєкт є продовженням роботи 2021–2023 років («Розвиток спроможності бібліотек-Хабів цифрової освіти») і включає моніторинг діяльності Хабів, підготовку координаторів та онлайн-тренінги для тренерів регіональних центрів з усіх областей України. На 2025–2026 роки передбачено третій етап проєкту під назвою «Бібліотеки розвивають цифрову грамотність задля посилення стійкості громад і відновлення» [25].

Важливим рівнем цифрової спроможності є автоматизація бібліотечних сервісів. Головним наслідком автоматизації є перерозподіл фахового ресурсу бібліотекаря: передача рутинних операцій програмним комплексам звільняє фахівця для виконання функцій якісно іншого рівня –

організації медіаосвітніх програм, індивідуального консультування у сфері інформаційної грамотності та критичного оцінювання джерел [23].

Аналізуючи роль бібліотек, N. Shuva (2024) спирається на дані про те, що участь у програмах (ESL, комп'ютерні курси) підвищує рівень соціальної довіри до інституції та оточення. Після навчання учасники стали більше довіряти бібліотеці, бібліотекарям, одногрупникам та іншим відвідувачам [59]. Реалізація можливостей бібліотеки у інформаційному середовищі одночасно розвиває цифрові компетентності і зміцнює соціальний капітал громади – два процеси, які в умовах воєнного і повоєнного відновлення є взаємозалежними.

В умовах інформаційної складової сучасної війни бібліотека допомагає людям перевіряти інформацію. Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек на 2024 рік передбачають активне проведення семінарів у співпраці з органами державної влади та громадськими організаціями, формування добірок перевірених ресурсів, консультування відвідувачів щодо розпізнавання маніпуляцій [39]. Ця захисна функція є унікальною: бібліотека не лише розвиває індивідуальну медіа- та інформаційну грамотність, але й захищає інформаційну безпеку громади в цілому.

Отже, цифровий потенціал публічної бібліотеки реалізується через два взаємопов'язані механізми: забезпечення фізичного та електронного доступу (хаби, Wi-Fi, навчання) і формування критичного ставлення до інформації (медіаграмотність, фактчекінг). Перший механізм скорочує цифрову нерівність у доступі до технологій, другий – нерівність у здатності ними користуватися ефективно та безпечно.

Таблиця 1.3.2 – Рівні цифрових можливостей публічної бібліотеки

Рівень	Зміст і сервіси	Індикатори результативності
Доступ	Wi-fi, комп'ютери, електронний каталог, бази даних	Частка бібліотек з інтернетом; кількість онлайн-сесій

Продовження таблиці 1.3.2

Сервіси	Онлайн-запис, чат-підтримка, доставка	е-квиток, дистанційна	Кількість віртуальних користувачів; число е-довідок
Навчання	Курси цифрової грамотності, кібербезпека, «Дія», ШІ		Кількість слухачів; зміна самооцінки цифрових навичок
Медіаграмотність	Фактчекінг, джерел, дезінформації	верифікація протидія	Кількість семінарів; охоплення аудиторії
Інклюзія	Програми для ВПО, осіб з інвалідністю, людей похилого віку		Частка вразливих груп серед відвідувачів

Розроблено автором за матеріалами [11; 12; 25; 38; 39; 63]

Соціально-психологічний вимір діяльності є найбільш специфічним і водночас найменш дослідженим із трьох вимірів. Він охоплює здатність бібліотечного простору і програм позитивно впливати на психоемоційний стан відвідувачів, сприяти відновленню після стресу і травми, формувати відчуття належності до спільноти та підтримувати ментальне здоров'я. В Україні зазначена проблематика набула особливої гостроти після початку повномасштабного вторгнення: за даними соціологічних досліджень, понад 90% українців мали хоча б один із симптомів тривожного розладу, а 57% перебувають у зоні ризику розвитку ментальних порушень [31]. Згідно з офіційними прогнозами Міністерства охорони здоров'я України, через наслідки війни психологічної допомоги різного ступеня інтенсивності потребуватимуть близько 15,7 млн осіб [62].

Міжнародна наукова спільнота підтверджує, що публічна бібліотека реально здатна сприяти фізичному і психічному здоров'ю відвідувачів. Дослідження М. Karki та співавторів (Imperial College London, 2024), проведене на основі крос-секційного опитування дорослих мешканців, встановило, що бібліотеки у Великій Британії еволюціонували від традиційних книгозбірень до динамічних громадських хабів охорони здоров'я; респонденти розглядають їх як добре позиціоновані установи для

надання послуг у сфері здоров'я та добробуту, а самі бібліотеки вже відіграють роль середовища, що знижує рівень самотності і соціальної ізоляції [58].

В Україні у березні 2023 року стартувала Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» за ініціативи Першої леді Олени Зеленської. Бібліотеки стали одним із основних локацій для її реалізації: у 2024 році МКІП спільно з ЮНЕСКО визначили пріоритетним напрямом проєкт «Ментальне здоров'я: бібліотека як простір психосоціальної підтримки», у рамках якого бібліотеки мали стати місцями, де населення може отримати реальну психосоціальну допомогу [31].

Реалізація соціально-психологічного потенціалу спирається на кілька взаємопов'язаних інструментів. По-перше, дієвим чинником виступає терапевтичний простір: зони тиші без цифрового шуму та візуальних подразників, затишні куточки для читання, елементи екодизайну з природними матеріалами і рослинами, що сприяють зниженню когнітивного навантаження і відновленню. По-друге, важливою складовою є групова взаємодія – систематичні тренінги з саморозвитку, зустрічі психологічної взаємодопомоги, практики усвідомленості. По-третє, ефективність демонструє не стигматизований підхід: прийти до бібліотеки «просто почитати» психологічно значно легше, ніж звернутися до психолога, – а така особливість знижує поріг входу для тих, хто потребує підтримки, але боїться стигматизації [22].

Сучасна бібліотека є значущим місцем психологічної підтримки людей: завдяки поєднанню інклюзивного простору, спеціалізованої інфраструктури та гнучких форм роботи з людьми, вона перетворюється на «третім місцем», де люди отримують підтримку та краще пристосовуються до складних умов. Інклюзивна модель групової взаємодії, яка об'єднує бібліотекарів, місцевих мешканців та молодь з-поміж ВПО, є одним із найефективніших механізмів регенерації соціальної структури громади [22].

В умовах війни публічні бібліотеки фактично перетворилися на консультаційні центри для ВПО, стаючи для них першою «точкою входу» в нову громаду: тут переселенці можуть безкоштовно отримати необхідну інформацію, юридичну консультацію та психологічну підтримку, скористатися технічними послугами. Організуючи соціокультурні заходи, мовні курси та залучаючи ВПО до волонтерства, бібліотеки допомагають їм подолати стрес і якнайшвидше інтегруватися в соціум [43]. Цей адаптаційний процес не є автоматичним і потребує спеціально розробленого методичного супроводу і, переважно, додаткового фінансування від донорів та міжнародних організацій.

Для ветеранів та ветеранок бібліотека пропонує насамперед бібліотерапію – використання читання й обговорення літератури як засобу емоційної підтримки та саморефлексії. Подібний підхід створює умови для психологічної підтримки та поступової соціальної реінтеграції без стигматизації звернення, що органічно вписується в місію публічної бібліотеки. Українські бібліотеки вже реалізують конкретні ініціативи:

- 1) Вінницька міська централізована бібліотечна система передає книги військовим у шпиталях (акція «Подаруй книгу воїну»);
- 2) Хмельницька обласна бібліотека для молоді застосовує елементи бібліотерапії та арттерапії для зниження емоційної напруги учасників бойових дій;
- 3) Звягельська бібліотека реалізує проєкт «Книга, що лікує» у відділенні реабілітації для поранених. Найбільш системно цей напрям розвиває Публічна бібліотека ім. Лесі Українки в Києві, де з 2018 року діє проєкт «Бібліотерапія: твоя книга щастя» [30].

Щоб повною мірою розкрити соціально-психологічні можливості сучасної бібліотеки, необхідно трансформувати професійні завдання її працівників. У межах цього підходу бібліотекар не намагається замінити дипломованого психолога, а бере на себе роль фасилітатора, виступаючи посередником, що допомагає користувачеві вийти на зв'язок із

профільними фахівцями [22]. Специфіка нових професійних завдань вимагає від фахівця сформованості таких навичок, як: маршрутизація кейсів до зацікавлених служб, моделювання безпечної динаміки у групах та інтеграція етичних принципів у практику супроводу вразливих верств.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що реалізація соціально-психологічного потенціалу публічної бібліотеки спирається на три взаємопов'язані бібліотечні механізми: терапевтично організований простір (зони тиші, екодизайн), програмна підтримка (бібліотерапія, арттерапія, групи взаємодопомоги) та нова роль бібліотечного фахівця як фасилітатора соціальної реінтеграції. Саме поєднання просторового, програмного і кадрового вимірів відрізняє бібліотеку від інших установ психосоціальної підтримки: вона є не стигматизованим, безкоштовним і загальнодоступним першим кроком до відновлення.

Розглянуті три рівні розвитку публічної бібліотеки не функціонують ізольовано – вони утворюють гнучку систему взаємної підтримки. Соціокультурні заходи залучають нових відвідувачів, які потім звертаються до цифрових сервісів і поступово стають учасниками психосоціальних програм. Цифрові послуги розширюють охоплення соціокультурних подій через онлайн-трансляції та соціальні мережі. Відчуття психологічної безпеки і спільноти підвищує довіру до бібліотеки як інституції в цілому. Систематичний огляд літератури «Public Libraries and Social Capital: A Scoping Review» (2024–2026), що охопив 33 дослідження з чотирьох баз даних, підтверджує: бібліотеки найефективніше сприяють розвитку соціального капіталу там, де вони одночасно виконують роль інклюзивного простору, медіатора культурного і соціального «мостобудування» та майданчика неформального навчання впродовж усього життя [61].

Важливо, що зазначена система не є статичною, а гнучко реагує на запити сучасного суспільства. В умовах воєнного часу соціально-психологічний вимір різко зріс у пріоритетності; цифровий потенціал набув нового значення як інструмент дистанційної підтримки

для тих, хто евакуювався або живе в небезпечних регіонах; соціокультурний – допомагає зберегти культурну пам'ять і відчуття нормальності. Саме здатність бібліотеки швидко перерозподіляти свої ресурси відповідно до поточних суспільних потреб є, мабуть, найціннішою її характеристикою як соціальної інституції.

Таблиця 1.3.3

Інтегрована модель ресурсів публічної бібліотеки у підтримці громади

Вимір діяльності	Соціокультурний	Цифровий	Соціально-психологічний
Основна цінність для громади	Культурна ідентичність і соціальна згуртованість	Рівний доступ до можливостей у цифровому суспільстві	Відновлення, стійкість, відчуття приналежності
Основні інструменти	Клуби, виставки, краєзнавство, партнерство	Wi-fi, курси, е-сервіси, медіаграмотність	Тихі зони, бібліотерапія, групова підтримка
Цільові групи	Усі, особливо молодь і старше покоління	Цифрово вразливі, ВПО, підприємці	ВПО, ветерани, особи в кризі
Роль бібліотекаря	Організатор культурного простору	Цифровий наставник і тренер	Фасилітатор психологічної та соціальної підтримки
Основний ризик	Зменшення аудиторії через цифрову конкуренцію	Цифрова нерівність між містом і селом	Відсутність підготовленого персоналу

Розроблено автором за матеріалами [7; 10; 22; 29; 31; 58; 61]

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ, ІННОВАЦІЇ ТА ПРОЄКТНІ ПРАКТИКИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПОЛТАВСЬКОЇ МТГ

2.1. Загальна характеристика та аналіз соціокультурної діяльності Центральної бібліотеки Полтавської МТГ

Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади (далі – ЦБ ПМТГ) є одним із провідних соціокультурних та інформаційних закладів регіону, що поєднує функції публічної бібліотеки, культурного центру, освітнього простору та осередку громадського діалогу. Аналіз її діяльності враховується не тільки характеристика конкретного закладу, а й як приклад того, як публічна бібліотека обласного центру адаптується до вимог цифрової трансформації та воєнного стану, зберігаючи при цьому свою соціальну місію.

Полтавська міська територіальна громада є однією з найбільших у Полтавській області: після адміністративно-територіальної реформи 2020–2021 рр. до неї увійшли місто Полтава та прилеглі населені пункти Полтавського району, що суттєво розширило географічне охоплення і соціальний склад громади, яку обслуговує бібліотечна мережа. ЦБ ПМТГ функціонує як єдиний заклад – об'єднання бібліотек, що складається з відділу обслуговування головної бібліотеки та 31 бібліотеки-філії: 4 бібліотеки для дітей, 1 бібліотека сімейного читання, 11 бібліотек для дорослих та 15 філій у сільській місцевості громади. Основна будівля – Центральна міська бібліотека – розташована за адресою: вул. Алмазна, 6/11, м. Полтава. Заклад очолює заслужений працівник культури України, лауреат відзнаки УБА «За відданість бібліотечній справі» Дузенко Таміла Андріївна [51].

Станом на 1 січня 2024 року книжковий фонд ЦБ ПМТГ становить 487713 примірників. Щорічно бібліотечну мережу відвідує близько 60 тисяч користувачів – показник, що зберігається навіть в умовах

повномасштабної збройної агресії. Усі 31 філія підключені до мережі Інтернет, 17 міських бібліотек надають вільний Wi-Fi-доступ відвідувачам. Загалом 19 бібліотек-філій – 17 міських і 2 сільські – є учасниками всеукраїнської мережі хабів цифрової освіти [51; 50]. Узагальнену характеристику Центральної бібліотеки Полтавської МТГ наведено в табл. 2.1.1.

Таблиця 2.1.1 – Загальна характеристика ЦБ ПМТГ
(станом на 01.01.2024 р.)

Показник	Значення
Юридична адреса	м. Полтава, вул. Алмазна, 6/11
Директор	Дузенко Таміла Андріївна, заслужений працівник культури України
Структура	Відділ обслуговування + 31 бібліотека-філія
У т.ч. для дітей	4 бібліотеки
Сільські філії	15 філій
Книжковий фонд	487713 примірників
Щорічна відвідуваність	До 60000 користувачів
Доступ до Інтернету	100% філій (усі 31)
Хаби цифрової освіти	19 філій-учасниць
Реалізованих грантових проєктів (з 2009 р.)	Понад 20
Офіційний вебсайт	https://cbs.poltava.ua

Розроблено автором за матеріалами [50; 51; 52]

Наведені показники засвідчують, що ЦБ ПМТГ належить до числа найбільш розвинених бібліотечних систем регіону: повне підключення усіх філій до Інтернету і участь 19 із них у мережі хабів цифрової освіти є результатом послідовної інфраструктурної модернізації, розпочатої ще в рамках програми «Бібліоміст». Показник охоплення хабами лише 19 із 31 філії означає, що 12 підрозділів, переважно сільські, досі залишаються поза мережею цифрової освіти, що формує структурну нерівність у межах самої установи.

Бібліотечна мережа Полтави має глибоке коріння: найстарішою є Ковалівська філія, заснована у 1876 році, а більшість міських філій – з 1948 року. У 1979 році створено централізовану бібліотечну систему. Принципово важливим моментом новітньої інституційної історії стала реорганізація 2021 року: до складу мережі приєдналися 15 бібліотек Полтавського району, що поставило нові виклики щодо уніфікації стандартів обслуговування між міськими і сільськими підрозділами [51].

Аналіз соціокультурної діяльності ЦБ ПМТГ доцільно розглянути у трьох взаємопов'язаних напрямках: культурно-просвітницька та масова робота; фондова діяльність та читачке обслуговування; краєзнавча діяльність. Цифровий та психосоціальний виміри роботи детально розглянуті у підрозділах 2.2 і 2.3 відповідно.

Культурно-просвітницька діяльність ЦБ ПМТГ охоплює широкий спектр форм: книжкові виставки, літературні вечори, тематичні лекції, краєзнавчі години, поетичні читання, зустрічі з авторами, дискусійні клуби. Серед показових здобутків – реалізація проекту «ЛітОрбіта» (2021–2022), завдяки якому мешканці Полтави отримали можливість зустрітися з понад 50 сучасними українськими письменниками [50]. Зазначений факт свідчить про те, що ЦБ ПМТГ є активним учасником формування культурного середовища громади та сприяє популяризації локальних культурних ініціатив.

Фонд ЦБ ПМТГ постійно оновлюється новинками вітчизняної та світової літератури. Особливого значення набуло цілеспрямоване поповнення фонду сучасними українськими авторами – відповідь на зростаючий суспільний запит на вітчизняне письменство в умовах культурного спротиву [50]. Індивідуальна робота з читачами – бібліографічні консультації, тематичні добірки, допомога у пошуку перевіреної інформації – набуває нового значення в умовах інформаційної перевантаженості: бібліотекар виступає провідником у верифікованому інформаційному просторі [12].

Краєзнавча діяльність є одним із найбільш самобутніх напрямів роботи установи. ЦБ ПМТГ акумулює матеріали з історії та культури Полтавщини, веде краєзнавчі бази даних і картотеки, проводить тематичні заходи. В умовах інформаційної агресії, спрямованої на деформацію регіональної культурної пам'яті, така функція набуває значення культурної безпеки. Наведені дані дають підстави стверджувати, що ЦБ ПМТГ відіграє важливу роль у збереженні місцевої культурної ідентичності [50].

З 2009 року ЦБ ПМТГ реалізувала понад 20 грантових проєктів у партнерстві з вітчизняними та міжнародними організаціями. Хронологія провідних ініціатив дозволяє простежити еволюцію стратегічних пріоритетів: від технічної модернізації (програма «Бібліоміст», що забезпечила комп'ютеризацію та підключення до Інтернету) – через розбудову нових просторів для громади (коворкінг 2018 р., «БібліоХаб» 2019 р., «B-Zone» 2020 р.) – до соціальних і психосоціальних ініціатив («ЛітОрбіта» 2021–2022 рр., «Діємо для здоров'я» 2022–2023 рр.) [50]. Хронологію головних проєктів та їх результати подано в табл. 2.1.2.

Таблиця 2.1.2 – Головні проєкти ЦБ ПМТГ (2009–2023 рр.)

Рік	Назва проєкту	Партнер / джерело фінансування	Результат
До 2021	«Бібліоміст»	УБА / Фонд Білла і Мелінди Гейтс	Комп'ютеризація і підключення до Інтернету
2018	Коворкінг-центр (філія №1)	Бюджет участі, Полтавська МР	Перший коворкінг у бібліотеці міста
2019	«БібліоХаб» (філія №4)	Бюджет участі, Полтавська МР	Літературно-мистецький простір для громади
2020	«Дитячий креативний простір B-Zone» (філія №9)	«Спільнокошт» / Фонд «Відродження», ГО «Промінь світла Полтавщини»	Дитячий інноваційний простір
2021–2022	«ЛітОрбіта "Письменницькі Таємниці"»	Бюджет участі (перемога 2019 р.)	Зустрічі з понад 50 укр. письменниками
2022–2023	«Діємо для здоров'я»	БФ «Бібліотечна країна» / Швейцарія	Психосоціальна підтримка, ментальне здоров'я

Розроблено автором за матеріалами [50; 51; 53]

Наведені дані у таблиці 2.1.2 демонструють чітку логіку проєктної еволюції ЦБ ПМТГ: від технічної модернізації («Бібліоміст», до 2016 р.) через розбудову нових просторів для громади (коворкінг, «БібліоХаб», «B-Zone», 2018–2020 рр.) до соціальних і психосоціальних ініціатив («ЛітОрбіта», «Діємо для здоров'я», 2021–2023 рр.). Динаміка відображає зміщення пріоритетів установи у бік людиноцентричної моделі, що відповідає сучасним парадигмам розвитку публічних бібліотек. Факт реалізації понад 20 грантових проєктів підтверджує статус ЦБ ПМТГ як проєктно-орієнтованої установи з розвиненою культурою партнерства.

Аналіз хронології проєктів демонструє, що ЦБ ПМТГ еволюціонує від установи, що переважно зберігає і видає книги, до багатофункціонального соціокультурного хабу. Кожен наступний етап проєктної діяльності розширює функції бібліотеки – технологічні, просторові, соціальні. Наведені дані свідчать про послідовний стратегічний розвиток установи і є основою для побудови проєктної моделі розвитку, запропонованої у підрозділі 2.4.

Повномасштабна збройна агресія Росії поставила перед ЦБ ПМТГ принципово нові виклики. Полтава, розташована в тилу, але в зоні ракетних ударів, зазнала відчутних втрат серед цивільної інфраструктури. Відповіддю бібліотеки стала активна адаптація – режиму роботи, форматів заходів і переліку послуг. У 2022 році Центральна бібліотека та філія №7 взяли участь у дев'ятигодинному Всеукраїнському бібліотечному марафоні «Бібліотека і війна: тримаємо стрій», демонструючи здатність установи функціонувати навіть у кризових умовах [50].

Паралельно з цим різко зріс запит на психосоціальну підтримку – насамперед з боку ВПО, що масово прибували з прифронтових регіонів. Дослідження роботи бібліотеки з цими категоріями відвідувачів, а також опис проєкту «Діємо для здоров'я», здійснений ЦБ ПМТГ у рамках програми психосоціальної підтримки, представлений у підрозділі 2.3. Тут

же зазначимо: воєнний контекст зумовив розширення соціальної функції бібліотеки за межі традиційного культурного обслуговування [43].

Розширення мережі після реорганізації 2021 року та необхідність виконання нових цифрових, освітніх і соціокультурних функцій створюють додаткове навантаження на кадровий потенціал установи, особливо у сільських філіях. Отримані результати свідчать про наявність не лише значних можливостей для розвитку, а й низки внутрішніх обмежень, які потребують врахування під час стратегічного планування діяльності бібліотеки.

Для систематизації отриманих характеристик застосовано SWOT-аналіз, результати якого наведено в табл. 2.1.3 [11].

Таблиця 2.1.3 – SWOT-аналіз соціокультурної діяльності ЦБ ПМТГ

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
1. Розгалужена мережа – 31 філія, охоплення всієї громади. 2. Досвідчений керівник і кваліфікований персонал. 3. Активна проєктна культура – понад 20 грантів з 2009 р. 4. 100% філій підключені до Інтернету. 5. 19 хабів цифрової освіти. 6. Партнерська мережа: УБА, IREX, міжнародні фонди. 7. Стійкий показник відвідуваності до 60000/рік.	1. Нерівномірність ресурсного забезпечення між міськими і сільськими філіями. 2. Відсутність власного електронного каталогу з відкритим онлайн-доступом. 3. Обмежене фінансування з місцевого бюджету. 4. Кадровий дефіцит, особливо у сільських філіях. 5. Застаріле обладнання у частині філій. 6. Слабка промоція послуг у цифрових каналах.
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
1. Зростання попиту на психосоціальну підтримку – нова аудиторія ВПО. 2. Міжнародне донорське фінансування у напрямі відновлення. 3. Розширення мережі хабів цифрової освіти. 4. Стратегія культури до 2030 р. – нормативна підтримка реформ. 5. Партнерство з Полтавською ОУНБ ім. Котляревського. 6. Розвиток онлайн-послуг і дистанційного обслуговування.	1. Ракетні обстріли – загроза фізичній інфраструктурі. 2. Відтік кваліфікованих кадрів за кордон. 3. Конкуренція з боку онлайн-платформ за увагу аудиторії. 4. Нестабільне електропостачання – обмеження роботи. 5. Скорочення бюджетного фінансування культурної сфери. 6. Психологічне виснаження персоналу в умовах тривалої війни.

Розроблено автором за матеріалами [11; 38; 44; 50; 51; 55]

Проведений аналіз дозволяє охарактеризувати ЦБ ПМТГ як динамічну, проєктно-орієнтовану установу зі стійкою соціальною місією. Головними конкурентними перевагами є багаторічний досвід реалізації інноваційних проєктів, повне охоплення мережею Інтернет та участь у хабах цифрової освіти. Системними проблемами залишаються нерівномірність ресурсного забезпечення між міськими і сільськими філіями, відсутність відкритого онлайн-каталогу та несистемна цифрова комунікаційна стратегія. Зазначені проблеми є передумовою для аналізу цифрових інновацій у підрозділі 2.2 та проєктної моделі розвитку у підрозділі 2.4.

Характеристика ЦБ ПМТГ як динамічної та проєктно-орієнтованої установи спирається на конкретні показники: понад 20 реалізованих грантових проєктів з 2009 року, стабільна відвідуваність до 60000 осіб щорічно, 19 активних хабів цифрової освіти та партнерства з міжнародними організаціями (УБА, UNDP, швейцарські фонди). Саме ці дані є доказовою основою для подальшої розробки проєктної моделі у підрозділі 2.4.

2.2. Цифрові інновації у соціокультурній діяльності бібліотеки: від автоматизації сервісів до формування віртуального культурного середовища громади

Загальна характеристика ЦБ ПМТГ, представлена у підрозділі 2.1, засвідчила, що установа послідовно рухається шляхом цифрової модернізації. Завданням цього підрозділу є конкретизація змісту цього руху: яким чином цифрові інновації трансформують внутрішні процеси бібліотеки та її взаємодію з громадою.

Цифрова трансформація публічної бібліотеки охоплює три взаємопов'язані рівні: технологічний (інфраструктура, програмне забезпечення, автоматизація процесів), комунікаційний (онлайн-присутність, соціальні мережі, дистанційні сервіси) та змістовний

(виробництво і поширення цифрового культурного контенту). Огляд поточної роботи бібліотечної системи свідчить про успішну інтеграцію всіх рівнів цифрової трансформації у повсякденну практику бібліотеки [12].

Технологічну основу цифрових інновацій ЦБ ПМТГ закладено ще в рамках програми «Бібліоміст», детально описаної у підрозділі 2.1. Станом на 2024–2025 рр. усі 31 філія підключені до Інтернету, 17 міських бібліотек надають безкоштовний Wi-Fi. Зазначене є необхідною, але недостатньою умовою цифрової трансформації: далеко важливішим є питання автоматизації самих бібліотечних процесів.

Центральним елементом автоматизації є автоматизована бібліотечно-інформаційна система (АБІС). Серед публічних бібліотек України найбільшого поширення набула система Коха, що підтримує автоматизовані робочі місця: «Каталогізатор», «Комплектатор», «Читач», «Книговидача», «Адміністратор». Система забезпечує ведення електронних каталогів, автоматизацію обліку фондів і книговидачі, формування статистичних звітів [32]. Для ЦБ ПМТГ впровадження АБІС означає принципово іншу організацію внутрішніх процесів: замість ручного картотечного обліку – цифровий, замість усного запису читача – електронний.

Вітчизняні дослідники фіксують, що комплексна автоматизація бібліотечних процесів забезпечує оперативність управління інформаційними ресурсами, підвищення якості обслуговування та розширення можливостей віддаленого доступу [56]. Водночас практика ЦБ ПМТГ виявляє характерну для галузі проблему: значна частина сільських філій, приєднаних у процесі реорганізації 2021 року, досі потребує додаткових вкладень у технічне оснащення та програмне забезпечення. Автоматизація, реалізована у міських підрозділах, лишається недосяжною для частини сільської мережі – і це є структурним розривом, що потребує цілеспрямованого вирішення [44].

Суттєвим аспектом технологічної модернізації є оцифрування фондів – збереження документів, що фізично зношуються або перебувають під загрозою знищення, та розширення доступу до рідкісних і краєзнавчих матеріалів. У контексті створення Національної електронної бібліотеки України (Наказ МКІП № 96, 2023) оцифровані фонди публічних бібліотек мають інтегруватися в єдиний загальнодоступний цифровий простір [5]. Для ЦБ ПМТГ вказане означає стратегічну перспективу: краєзнавчі матеріали полтавських бібліотек можуть стати частиною загальнонаціонального цифрового архіву.

Важливо чітко розмежувати фактичний стан і перспективи: наразі ЦБ ПМТГ не використовує повноцінну АБІС та відкритий електронний каталог. Упровадження цих систем є перспективним напрямом цифрової модернізації бібліотеки, що потребує окремого проєкту та відповідного фінансування. Аналогічно, автоматизована книговидача та електронний облік читачів у всіх філіях є завданням майбутнього, а не реалізованою практикою. Саме ці прогалини обумовлюють появу проєкту «Бібліотека онлайн» у запропонованій моделі розвитку (підрозділ 2.4).

Аналіз діяльності хабів ЦБ ПМТГ дає змогу виокремити кілька пріоритетних напрямів:

- 1) навчання роботи з платформою «Дія.Освіта» та державними електронними сервісами (особливо актуальне для літніх людей і ВПО);
- 2) курси з кібербезпеки та медіаграмотності;
- 3) загальна комп'ютерна грамотність.

Суттєвим чинником виступає те, що хаби є не лише навчальними, але й соціальними просторами: люди, які звертаються по цифрову допомогу, долучаються до бібліотечної спільноти і дізнаються про культурні програми. Наведені факти свідчать, що цифровий і соціокультурний виміри діяльності бібліотеки органічно підсилюють один одного [12]. Крім того, 15 сільських філій поки що залишаються поза мережею хабів, що є проявом базової цифрової нерівності в межах мережі ЦБ ПМТГ.

Цифрова комунікація ЦБ ПМТГ здійснюється через офіційний вебсайт (cbs.poltava.ua), сторінку у Facebook (1100+ підписників) і блоги більшості філій на Blogspot [52]. Аналіз цієї системи виявляє характерну двоякість: децентралізованість забезпечує локальну відповідність контенту кожної філії, проте ускладнює формування єдиного бренду та координованої комунікаційної стратегії. Для досягнення молодіжної аудиторії Facebook є недостатнім: платформа практично не охоплює покоління до 25 років, що створює суттєвий комунікаційний розрив та обмежує можливості популяризації бібліотечних послуг серед молоді [16].

Воєнний стан став каталізатором переходу до гібридних форматів роботи. Обстріли та відключення електроенергії спонукали бібліотеку активно освоювати онлайн-формати: прямі трансляції зустрічей з авторами, онлайн-виставки, відеопрезентації, вебінари. Зустрічі з письменниками в межах проєкту «ЛітОрбіта», що проходили в онлайн- та офлайн-форматах, дозволили залучити понад 50 авторів. Хоча на сайті установи у розділі «Архів публікацій» міститься посилання на такі онлайн-зустрічі, на сучасному етапі вони є недійсними, що унеможливлює перевірку та перегляд самого відеозапису [50; 27].

Серед форматів цифрового культурного контенту ЦБ ПМТГ використовує:

- 1) віртуальні виставки (доступні в будь-який момент через Інтернет, збагачені додатковими матеріалами – анотаціями, рецензіями, відео) [12];
- 2) буктрейлери – короткі відеоролики-анонси книг, орієнтовані на молодіжну аудиторію;
- 3) аудіозаписи та подкасти лекцій і зустрічей з авторами.

Вивчення діяльності бібліотеки дає змогу констатувати, що ЦБ ПМТГ поступово переходить від ролі споживача готового контенту до ролі його виробника – однак такий перехід є ще нерівномірним і потребує системного підходу.

Дистанційне обслуговування набуло особливої актуальності у воєнний час, коли фізична присутність у бібліотеці не завжди можлива. Серед пріоритетних цифрових сервісів для бібліотек дослідники виокремлюють: онлайн-запис у читачі, доступ до електронного каталогу через вебінтерфейс, онлайн-довідкову службу, доступ до оцифрованих фондів [56]. ЦБ ПМТГ інтегрована із загальнонаціональним сервісом «Бібліотека для тебе» (lib4you.org.ua), що дозволяє жителям Полтавщини знайти найближчу філію та дізнатися про її послуги [54].

Разом із тим суттєвим обмеженням залишається відсутність у ЦБ ПМТГ власного відкритого онлайн-каталогу (OPAC): читач не може дистанційно перевірити наявність конкретного видання у фонді. Що є однією з головних проблем між поточним станом і стандартами сучасної цифрової бібліотеки. Впровадження OPAC разом із системою онлайн-запису на заходи і дистанційного бронювання послуг є пріоритетом першої черги у цифровій трансформації обслуговування [44].

Узагальнення результатів аналізу цифрових інновацій ЦБ ПМТГ за основними напрямками представлено в табл. 2.2.1.

Таблиця 2.2.1 – Аналіз цифрових інновацій ЦБ ПМТГ за напрямками

Напрямок	Досягнення	Виклики та обмеження
Технологічна інфраструктура	100% підключення до Інтернету; Wi-Fi у 17 міських філіях	Застаріла техніка у сільських філіях; нерівномірне оснащення
Автоматизація (АБІС / OPAC)	Упровадження АБІС та OPAC визначено як пріоритет цифрової модернізації	Повноцінна АБІС та OPAC відсутні; автоматизація книговидачі й електронний облік читачів потребують окремого проєкту та фінансування
Хаби цифрової освіти	19 хабів; безкоштовний Wi-Fi; курси «Дія.Освіта» і кібербезпеки	15 сільських філій поза мережею хабів
Онлайн-присутність	Сайт, Facebook (1100+ підписників), блоги філій; YouTube-канал	Несистемна комунікаційна стратегія; слабка присутність у TikTok та Instagram

Цифровий контент	Віртуальні виставки; буктрейлери; «ЛітОрбіти» відеоархів	Нерівномірність між філіями; відсутність контент-стратегії
Дистанційне обслуговування	Гібридні заходи; консультації через месенджери; lib4you.org.ua	Відсутність ОРАС та онлайн-запису читача

Розроблено автором за матеріалами [12; 25; 32; 44; 50; 51; 54; 56]

Можна стверджувати, що цифрові інновації ЦБ ПМТГ розвиваються нерівномірно: найбільш розвиненими є напрями, де базову інфраструктуру вже сформовано – підключення до Інтернету, хаби цифрової освіти, онлайн-присутність. Натомість там, де необхідні системні організаційні рішення та значні інвестиції – автоматизація обслуговування для кінцевого користувача, відкритий каталог, стратегічна контент-робота – прогрес є більш скромним. Така типова картина для публічних бібліотек України, де точковий розвиток цифрових елементів поки не переріс у цілісну цифрову стратегію [44]. Основним результатом комплексної автоматизації має стати перерозподіл ресурсу бібліотекаря: звільнення від рутинних операцій на користь медіаосвітніх програм, індивідуального консультування та проєктної діяльності [24].

2.3. Соціокультурні практики підтримки громади: адаптивна культура, комунікація та ментальне здоров'я

Попередній підрозділ розкрив цифрові інструменти та інфраструктурні інновації ЦБ ПМТГ. Даний підрозділ зосереджується на людському вимірі її діяльності – на конкретних практиках, що формують реальний соціальний ефект у громаді. Соціокультурні практики підтримки розглядаються у трьох вимірах: адаптивна культура (здатність установи і громади справлятися з кризою), суспільна комунікація та підтримка ментального здоров'я.

Полтавська громада зіткнулася з комплексом викликів: як тиловий обласний центр, вона прийняла значний приплив ВПО і попри це сама зазнавала ракетних та дронівих ударів. Така подвійна криза зумовила трансформацію ЦБ ПМТГ у заклад, який одночасно відповідає на потреби новоприбулих переселенців і на потреби місцевих мешканців у власній кризі адаптації [20].

Поняття «адаптивна культура» в контексті бібліотечної діяльності означає здатність установи гнучко реагувати на зміни, зберігаючи при цьому ядро своєї місії. Для ЦБ ПМТГ ця здатність проявилася у трьох вимірах.

1. Організаційна адаптація – бібліотеки перейшли на режим роботи з урахуванням сигналів тривоги, частина заходів перенеслася в онлайн-формат. Участь у Всеукраїнському бібліотечному марафоні «Бібліотека і війна: тримаємо стрій» (2022) демонструє здатність підтримувати безперервність діяльності та виконувати соціокультурні функції в умовах війни [51].

2. Програмна адаптація – до традиційних культурно-просвітницьких форматів додалися правові консультації для ВПО, заходи з підтримки ментального здоров'я, тематичні виставки про культуру та спротив. Дослідниця Т. Побережна фіксує аналогічні тенденції по публічних бібліотеках Поділля: розширення завдань та збагачення функцій під впливом війни [19].

3. Просторова адаптація – бібліотеки-філії набули характеристик «третього місця» у повному розумінні – простору, де різні соціальні групи могли взаємодіяти в умовах рівності та безпеки. Така роль публічного простору з нейтральним статусом є унікальним активом бібліотеки в умовах суспільної поляризації [50].

Внутрішньо переміщені особи стали однією з найчисельніших і зокрема найбільш вразливих категорій, на роботу з якими переорієнтувалися публічні бібліотеки після 24 лютого 2022 року. За

даними Полтавської ОВА, на обліку в громадах Полтавщини перебувало понад 185 тисяч ВПО – переважно жінки з дітьми та люди похилого віку [36; 55]. Для ЦБ ПМТГ це означало нову категорію відвідувачів із комплексними потребами: інформаційними, технічними, психологічними та комунікативними.

Відповіддю ЦБ ПМТГ став комплекс конкретних заходів:

- 1) безкоштовний доступ до комп'ютерів та Інтернету;
- 2) ксерокопіювання та друк документів;
- 3) консультаційна робота із залученням юристів і соціальних працівників;

- 4) тематичні інформаційні заходи про права ВПО [43].

Соціокультурна складова передбачала залучення переселенців до гурткової роботи, волонтерства та мовних клубів. Така діяльність є стратегічно важливою: допомагає ВПО відновити соціальні зв'язки, знайти звичний ритм життя та інтегруватися в нову громаду. Дослідники наголошують, що соціальна адаптація ВПО потребує не лише розв'язування побутових питань, а й відновлення відчуття приналежності та самоефективності – і саме бібліотека з її інклюзивним простором має унікальні можливості для цього [29].

Аналіз доступних матеріалів засвідчує, що робота ЦБ ПМТГ з ВПО відбувалася переважно ситуативно та не супроводжувалася достатньо формалізованими протоколами взаємодії. Через відсутність методичних документів ефективність психосоціальної підтримки знижується, що вимагає розроблення відповідних настанов.

Зазначені висновки щодо ситуативного характеру роботи з ВПО та відсутності формалізованих протоколів взаємодії сформульовано на основі аналізу відкритих джерел та офіційних матеріалів ЦБ ПМТГ. Оскільки внутрішня документація установи не є публічно доступною, можна припустити, що окремі алгоритми роботи існують у не формалізованому вигляді. Аналіз наявних матеріалів дає підстави вважати, що системне

закріплення цих практик у вигляді офіційних протоколів є актуальним завданням для підвищення якості психосоціальної підтримки.

Найбільш системним втіленням практик підтримки ментального здоров'я стала участь у проєкті «Здорові бібліотеки» в рамках україно-швейцарської ініціативи «Діємо для здоров'я» (БФ «Бібліотечна країна»). Проєкт охопив 34 пілотні бібліотеки у п'яти областях України; у Полтавській громаді учасниками стали Центральна бібліотека та філія №5 [53].

Зміст проєкту охоплював:

- 1) формування тематичних фондів зі здоров'язбережувальної тематики;
- 2) організацію інформаційних заходів із залученням медичних фахівців;
- 3) у воєнному контексті 2022–2023 рр. – роботу зі стресом, тривогою і наслідками травматичного досвіду.

Принциповим результатом для пілотних книгозбірень Полтавщини, зокрема Диканської публічної бібліотеки та Лубенської міської бібліотеки для дорослих імені В. Леонтовича, стало набуття нової інституційної функції: вони виступили посередниками між громадою і системою охорони здоров'я, демістифікуючи медичні знання і роблячи їх доступними [53].

Серед конкретних практик підтримки ментального здоров'я особливого значення набула бібліотерапія – використання читання й обговорення літератури як засобу емоційної підтримки та саморефлексії. Зазначений підхід відповідає місії бібліотеки та не передбачає залучення профільних фахівців клінічного спрямування на базовому етапі діяльності [30]. Теоретично бібліотерапія спирається на механізми ідентифікації, катарсису і рефлексії: читач упізнає у персонажах власний досвід і отримує нові способи осмислення своєї ситуації [35]. У контексті колективної травми, пережитої українським суспільством, ці процеси набувають

стратегічного значення, книга виконує функцію осмислення індивідуального та колективного досвіду.

У діяльності ЦБ ПМТГ бібліотерапевтичний підхід реалізується через організацію виставок (зокрема, «Книжкова спокуса»), створення тематичних добірок для різних психологічних станів, а також обговорення книг про досвід втрати й відновлення. Для ветеранів та ветеранок бібліотерапія є не стигматизованим першим кроком до відновлення, що принципово відрізняє бібліотечний формат від клінічного звернення до психолога [30; 41]. Розгляд довгострокового ефекту цих практик потребує системного моніторингу, якого поки що бракує в установі.

Діяльність ЦБ ПМТГ у напрямі ментального здоров'я реалізується в контексті загальнонаціональної програми «Ти як?», ініційованої Першою леді у березні 2023 року. У 2024 році МКІП спільно з ЮНЕСКО визначили бібліотеки провідними локаціями для проєкту «Ментальне здоров'я: бібліотека як простір психосоціальної підтримки» [31]. Для ЦБ ПМТГ це означає офіційне визнання нової ролі та методичний супровід для персоналу.

Роль бібліотечного фахівця в цій моделі у тезах «Бібліотека як центр формування адаптивної культури та ментального благополуччя громади» (2025): бібліотекар виступає не психологом, а фасилітатором – довіреною сполучною ланкою між відвідувачем і фаховою допомогою, що вимагає специфічних знань: алгоритмів переспрямування до профільних служб, умінь створення безпечної групової динаміки, дотримання етичних норм у роботі з вразливими верствами [22]. Однак системна підготовка персоналу ЦБ ПМТГ до цієї ролі залишається незавершеним завданням.

Окремим виміром соціокультурних практик є роль ЦБ ПМТГ у розбудові суспільної комунікації. В умовах інформаційної перенасиченості та дезінформації бібліотека є однією з небагатьох установ, що зберігає статус нейтрального, довіреного публічного простору. Заходи з медіаграмотності – лекції про розпізнавання фейків, воркшопи з

фактчекінгу, добірки перевірених джерел – захищають громаду від інформаційної зброї, що є невід'ємною складовою гібридної агресії [12].

Культурно-краєзнавча робота виконує функцію комунікації між поколіннями і між минулим та сучасним: регулярні краєзнавчі виставки, літературні вечори полтавських авторів, заходи до визначних дат формують у мешканців громади спільний культурний знаменник, що є основою суспільної єдності в умовах кризи [43]. Основні соціокультурні практики підтримки громади та їх очікувані результати систематизовано в табл. 2.3.1.

Таблиця 2.3.1 – Соціокультурні практики підтримки громади у діяльності ЦБ ПМТГ

Напрямок	Цільова група	Форми і методи	Очікувані ефекти
Адаптивна культура	Вся громада	Гібридні заходи, онлайн-формати, переосмислення простору	Стійкість і гнучкість установи в умовах кризи
Інтеграція ВПО	ВПО, переселенці	Консультації, мовні клуби, гурткова робота, волонтерство	Соціальна адаптація, відчуття приналежності
Підтримка ментального здоров'я	Усі (ВПО, ветерани)	Бібліотерапія, тихі зони, арттерапія, групи самопомогі	Зниження тривожності, відновлення ресурсу
Реінтеграція ветеранів	Ветерани та їхні родини	Ветеранські клуби, бібліотерапія, групи підтримки «рівний-рівному»	Зниження стигми, соціальна реінтеграція
Медіаграмотність і фактчекінг	Вся громада	Воркшопи, добірки перевірених джерел, консультації	Захист від дезінформації, критичне мислення
Громадянський діалог	Активна громада	Дискусії, публічні обговорення, краєзнавчі заходи	Суспільна єдність, культурна ідентичність
Здоров'язберігаючі практики	Вся громада	Проект «Здорові бібліотеки», лекції, виставки з профілактики	Підвищення рівня здоров'язбереження громади

Розроблено автором за матеріалами [7; 19; 22; 29; 30; 43; 53]

Попри значні здобутки, можна виділити чотири системні виклики у реалізації соціокультурних практик підтримки. По-перше, дефіцит спеціалізованих компетентностей персоналу: роль фасилітатора психосоціальної підтримки потребує специфічної підготовки, яку традиційна бібліотечна освіта не забезпечує. По-друге, відсутність формалізованих протоколів взаємодії з профільними службами: взаємодія з психологічними центрами, соціальними службами та НГО залишається ситуативною, а не системною. По-третє, нерівномірність охоплення: більшість практик реалізується у міських філіях, тоді як 15 сільських підрозділів мають суттєво менший ресурс. По-четверте, ризик зниження продуктивності персоналу: бібліотекарі, що щодня стикаються з важкими долями ВПО і ветеранів, самі перебувають у зоні ризику вторинної травматизації, але система їхньої підтримки залишається нерозвиненою [31].

Висновки щодо дефіциту підготовленого персоналу, ризиків професійного виснаження та нерівномірності охоплення сформульовано на основі порівняльного аналізу загальних тенденцій у галузі та доступних даних про діяльність ЦБ ПМТГ. Аналіз наявних матеріалів дає підстави вважати, що зазначені виклики є характерними для більшості публічних бібліотек України, що працюють в умовах воєнного стану, і з достатньою ймовірністю стосуються і ЦБ ПМТГ. Ці спостереження слід розглядати як гіпотези, що потребують підтвердження через цілеспрямований інституційний аудит.

2.4. Проєктна модель розвитку соціокультурної діяльності бібліотеки в умовах цифрової трансформації та оцінка її ефективності

Аналіз, здійснений у підрозділах 2.1–2.3, дозволив виявити як здобутки ЦБ ПМТГ, так і системні виклики. У підрозділі 2.1 зафіксовано сильну проєктну культуру і стійку відвідуваність; у 2.2 – нерівномірний розвиток цифрових інновацій та відсутність системної стратегії; у 2.3 –

потребу в систематизації та нормативному закріпленні практик психосоціальної підтримки і нерівномірність охоплення між міськими та сільськими філіями. На основі результатів аналізу, проведеного у попередніх підрозділах, розроблено проєктну модель розвитку ЦБ ПМТГ та запропоновано систему оцінки її ефективності.

Проєктна модель розвитку – це системний інструмент стратегічного управління, що дозволяє бібліотеці цілеспрямовано рухатися від поточного стану до бажаного через конкретні ініціативи з визначеними ресурсами, термінами і критеріями успіху. Проєктна модель передбачає визначення конкретних цілей, очікуваних результатів і механізмів оцінювання їх досягнення [6].

Проєктний підхід у бібліотечній діяльності набув поширення в Україні наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. завдяки міжнародним програмам технічної допомоги. Сьогодні УБА через Головний тренінговий центр системно готує фахівців з проєктного менеджменту, фандрейзингу та стратегічного розвитку бібліотек [34]. Найбільш успішними є проєкти, що поєднують три виміри: соціальний (реальна зміна у житті громади), інституційний (розвиток потенціалу самої бібліотеки) та комунікаційний (підвищення видимості і авторитету бібліотеки у місцевому середовищі) [15]. Зазначені складові враховано під час розроблення запропонованої моделі розвитку ЦБ ПМТГ.

Під час розроблення моделі враховано концепцію «третього місця», модель «чотирьох просторів» (навчання, натхнення, зустрічей та подій) та парадигму бібліотеки для громади, розглянуті у першому розділі роботи. Запропонована модель ґрунтується на теоретичних положеннях, розглянутих у першому розділі, та враховує особливості діяльності ЦБ ПМТГ. Структуру запропонованої проєктної моделі розвитку соціокультурної діяльності ЦБ ПМТГ наведено в табл. 2.4.1.

Таблиця 2.4.1 – Структура проектної моделі розвитку соціокультурної діяльності ЦБ ПМТГ

Стратегічний блок	Операційний блок	Ресурсний блок	Моніторинговий блок
1. Місія і бачення. 2. Стратегічні цілі. (2026–2028) 3. Пріоритетні напрями. 4. Зв'язок зі Стратегією культури 2030.	1. Портфель проектів 2. Річні програми 3. Заходи та сервіси 4. Стандарти якості	1. Кадровий потенціал 2. Бюджетне фінансування 3. Грантові кошти 4. Партнерська мережа	1. КРІ по напрямках 2. Щорічний звіт 3. Опитування аудиторії 4. Зворотний зв'язок

Розроблено автором за матеріалами [6; 15; 34; 40]

Стратегічне бачення для ЦБ ПМТГ на 2026–2028 роки: «Центральна бібліотека Полтавської МТГ – інноваційний соціокультурний хаб, що забезпечує рівний доступ до інформації, знань і психосоціальної підтримки для кожного мешканця громади, незалежно від місця проживання, цифрових навичок або життєвих обставин».

П'ять стратегічних цілей визначені безпосередньо на основі аналізу, здійсненого у попередніх підрозділах:

- 1) розвиток цифрової інфраструктури і сервісів (відкритий каталог, хаби для сільських філій, SMM-стратегія) – відповідь на виклики, виявлені у 2.2;
- 2) диференціація соціокультурних програм під потреби різних груп – ВПО, ветеранів, дітей, літніх людей, підприємців;
- 3) інституційне закріплення підтримки ментального здоров'я як сталого напрямку, а не окремого проєкту – відповідь на висновки 2.3;
- 4) системний кадровий розвиток – підготовка персоналу до нових ролей;
- 5) адвокація і публічне позиціювання – залучення нових партнерств і джерел фінансування [40]. Для реалізації проектної моделі запропоновано перелік пріоритетних проєктів, поданих у табл. 2.4.2.

Таблиця 2.4.2 – Пріоритетні проєкти розвитку ЦБ ПМТГ у межах проєктної моделі

№	Назва проєкту	Стратегічна ціль	Очікувані результати	Джерела фінансування
П-1	«Бібліотека онлайн»: відкритий каталог і дистанційні сервіси	Цифрова трансформація	Онлайн-каталог, е-запис, чат-підтримка для всіх 31 філії	Місц. бюджет, грант УБА / IREX
П-2	«Цифровий міст»: хаби для сільських філій	Цифрова інклюзія	15 сільських філій у мережі хабів; 200+ навчених координаторів	UNDP, Мінцифри, Бюджет участі
П-3	«Простір відновлення»: комплексна програма підтримки ментального здоров'я	Психосоціальна підтримка	10 бібліотек з тихими зонами; 500+ учасників груп підтримки на рік	БФ «Бібліотечна країна», міжнар. донори
П-4	«Нова роль»: програма кадрового розвитку	Кадровий розвиток	100% персоналу пройшли навчання за новими компетентностями	УБА / ГТЦ, МКСК, Стратегія культури 2030
П-5	«Бібліотека – серце громади»: адвокаційна кампанія	Адвокація і партнерства	3 нові партнерські угоди; зростання відвідуваності на 15%	Власні ресурси, Бюджет участі

Розроблено автором за матеріалами [6; 15; 25; 34; 39; 40]

Кожен із запропонованих проєктів є логічним продовженням реалізованих ініціатив ЦБ ПМТГ і безпосередньо відповідає на виклики, виявлені у 2.1–2.3:

- 1) «Бібліотека онлайн» закриває прогалину відсутності ОРАС;
- 2) «Цифровий міст» усуває нерівність між міськими і сільськими хабами;
- 3) «Простір відновлення» інституалізує досвід «Діємо для здоров'я»;

4) «Нова роль» системно розв'язує проблему дефіциту компетентностей персоналу;

5) «Бібліотека – серце громади» оформлює адвокаційну роботу, яка досі здійснювалася неформально [15].

Ресурсна стратегія ЦБ ПМТГ ґрунтується на диверсифікації джерел фінансування:

- 1) базове бюджетне фінансування від ПМТГ;
- 2) проєктне фінансування через гранти (УБА, UNDP, ЄС, Бюджет участі, МКСК);
- 3) партнерські ресурси від закладів освіти, медицини, НГО і бізнесу;
- 4) власні доходи від платних послуг і оренди приміщень [15].

Залежність від єдиного джерела є критичним ризиком для стабільного розвитку, тому портфельний підхід є принциповою вимогою до ресурсної стратегії.

Для реалізації моделі бібліотека потребує фахівців нових профілів: проєктного менеджера, SMM-менеджера, фасилітатора психосоціальних програм, координатора роботи з ВПО і ветеранами. Такі ролі можуть виконуватися як штатними співробітниками після відповідної підготовки, так і залученими волонтерами та студентами-практикантами від Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» та інших закладів вищої освіти Полтави [40].

Оцінка ефективності є основою моделі, що дозволяє визначити, чи рухається бібліотека у правильному напрямі. Для публічних бібліотек оцінка є особливо складним завданням, значна частина їхнього впливу – зміна ставлення, підвищення довіри, відчуття приналежності – не піддається прямому кількісному виміру. Тому система показників поєднує кількісні (KPI) і якісні (анкетування, інтерв'ю, фокус-групи) індикатори [39]. Система показників оцінки ефективності проєктної моделі представлена в табл. 2.4.3.

Таблиця 2.4.3 – Система КРІ для оцінки ефективності проєктної моделі ЦБ ПМТГ

Стратегічна ціль	КРІ (показник)	Базове значення (2024)	Цільове значення (2028)	Метод вимірювання
Цифрова трансформація	Частка філій з онлайн-каталогом	0%	100%	Технічний аудит
	Кількість е-звернень / місяць	н/д	500+	Статистика АБІС
Цифрова інклюзія	Частка сільських філій у мережі хабів	0%	60%	Реєстр УБА / UNDP
	Кількість навчених у хабах / рік	~1000	2500+	Звіти хабів
Психосоціальна підтримка	Кількість учасників груп підтримки / рік	н/д	500+	Реєстрація учасників
	Бібліотеки з тихими зонами	~3	10	Інспектування
Кадровий розвиток	Частка персоналу з підвищеною кваліфікацією	~40%	100%	Кадровий облік
Соціокультурний вплив	Річна відвідуваність	~60000	69000+	Статистична звітність
	Рівень задоволеності відвідувачів	н/д	≥ 80%	Анкетування (щорічно)
Адвокація	Кількість активних партнерських угод	~5	12+	Реєстр угод
	Залучено позабюджетних коштів / рік	н/д	500000+ грн	Фінансова звітність

Розроблено автором за матеріалами [6; 15; 25; 34; 39; 40]

Цільові значення КРІ визначені на основі таких міркувань. Показник 500 е-звернень на місяць розрахований виходячи із середньої відвідуваності бібліотек-хабів і частки онлайн-звернень у типових публічних бібліотеках з відкритим електронним каталогом (близько 15–20% від загальної відвідуваності). Орієнтир 2500 навчених у хабах є

реалістичним з огляду на те, що наявні 19 хабів ЦБ ПМТГ вже обслуговують близько 1000 осіб на рік, а розширення мережі на 15 сільських філій закономірно забезпечить кратне зростання. Показник 500 учасників груп психосоціальної підтримки відповідає масштабам аналогічних програм у Вінницькій та Хмельницькій бібліотеках, які беруть участь у подібних проєктах. Цільовий обсяг 500 тис. грн позабюджетних коштів відповідає середньому розміру грантів УБА та UNDP для бібліотечних проєктів регіонального рівня і є досяжним за умови реалізації хоча б двох-трьох проєктів із запропонованого портфелю.

Потенційні ризики реалізації проєктної моделі та шляхи реагування на них наведено в табл. 2.4.4.

Таблиця 2.4.4 – Матриця ризиків проєктної моделі розвитку ЦБ ПМТГ

Ризик	Імовірність	Вплив	Стратегія реагування
Скорочення бюджетного фінансування	Висока	Критичний	Диверсифікація джерел; формування резервного фонду
Відтік кадрів	Висока	Значний	Супервізія; системне навчання; внутрішня підтримка
Ракетні обстріли / відключення електроенергії	Висока	Критичний	Генератори; резервні плани; гібридні формати
Нестабільність донорського фінансування	Середня	Значний	Портфельний підхід; довгострокові угоди з донорами
Технологічне відставання	Середня	Помірний	Регулярний технічний аудит; партнерство з ІТ-компаніями

Розроблено автором за матеріалами [6; 15; 25; 34; 39; 40]

Запропонована проєктна модель є одночасно аналітичним і нормативним документом: вона спирається на реальні дані про стан ЦБ ПМТГ, у свою чергу, пропонує конкретний шлях до бажаного майбутнього. У тезах «Інтеграція цифрових технологій у реалізацію соціокультурної функції публічної бібліотеки» (2025) наголошується: бібліотека реалізує свій потенціал повною мірою лише тоді, коли цифрові

технології стають не надбудовою над традиційною діяльністю, а її органічною складовою, що пронизує всі рівні роботи – від комплектування фондів до комунікації з громадою [23]. Саме наведений принцип є наскрізним для пропонованої моделі.

Отже, проєктна модель розвитку соціокультурної діяльності ЦБ ПМТГ в умовах цифрової трансформації є системним інструментом, що поєднує стратегічне бачення, конкретні проєктні ініціативи, ресурсну стратегію і систему вимірюваних показників. Її реалізація потребує організаційної волі керівництва, підтримки засновника і активного партнерства з громадою, донорами та іншими установами. Саме таке партнерство може стати важливою умовою подальшого розвитку ЦБ ПМТГ як сучасного соціокультурного центру громади.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження соціокультурної діяльності публічної бібліотеки в умовах цифрової трансформації засвідчує досягнення поставленої мети та розв'язання визначених завдань, що уможливлює формулювання таких висновків.

1. Узагальнення теоретичних та нормативних засад дало підстави розглядати сучасну публічну бібліотеку як багатофункціональний соціокультурний центр громади, що еволюціонував від пасивного книгосховища до поліфункціонального соціального хабу. Нормативно-правове поле України поступово наближається до цифрових реалій, однак системний розрив між задекларованими цілями та реальними механізмами фінансування залишається невирішеним питанням галузі. Соціокультурний, цифровий та соціально-психологічний виміри діяльності публічної бібліотеки є взаємозалежними, а воєнний контекст різко збільшив суспільний запит на їх повноцінну реалізацію.

2. Аналіз діяльності Центральної бібліотеки Полтавської МТГ засвідчив її високий рівень інституційного розвитку та активну проєктну діяльність. Головними здобутками є реалізація понад 20 грантових проєктів, підключення філій до інтернету та участь 19 підрозділів у мережі хабів цифрової освіти. Разом із тим виявлено системні проблеми: нерівномірність ресурсного забезпечення між міськими і сільськими філіями, відсутність відкритого онлайн-каталогу, обмежене бюджетне фінансування та кадровий дефіцит у сільській мережі.

3. Аналіз цифрових інновацій засвідчив, що ЦБ ПМТГ реалізує всі три рівні цифрової трансформації – технологічний, комунікаційний і змістовний. Однак нерівномірно: автоматизація обслуговування кінцевого користувача та розвиток цифрового контенту потребують системних інвестицій.

У сфері підтримки громади бібліотека здійснює діяльність, спрямовану на інтеграції ВПО, підтримки ментального здоров'я,

медіаграмотності та громадянського діалогу. Системними викликами залишаються дефіцит спеціалізованих компетентностей персоналу, відсутність формалізованих протоколів взаємодії з профільними службами, нерівномірність охоплення між міськими та сільськими філіями, а також ризик вторинної травматизації працівників.

4. Розроблена проєктна модель розвитку ЦБ ПМТГ на 2026–2028 роки охоплює чотири взаємопов'язані блоки: стратегічний, операційний, ресурсний та моніторинговий, і об'єднує п'ять пріоритетних проєктів: «Бібліотека онлайн», «Цифровий міст», «Простір відновлення», «Нова роль» та «Бібліотека – серце громади». Систему оцінки побудовано на вимірюваних KPI: зростання відвідуваності до 69000 осіб на рік, охоплення 60% сільських філій мережею хабів, залучення понад 500 тисяч гривень позабюджетних коштів щорічно.

Отже, результати дослідження підтверджують, що публічна бібліотека в умовах цифрової трансформації та воєнного стану є стратегічним інфраструктурним ресурсом громади, здатним одночасно виконувати інформаційну, освітню, психосоціальну та інтеграційну функції. Ефективність цього ресурсу визначається системністю підходу: наявністю стратегічного бачення, вимірюваних цілей, підготовленого персоналу та диверсифікованого фінансування. Запропонована модель може слугувати практичним орієнтиром для інших публічних бібліотек об'єднаних територіальних громад в умовах повоєнного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР : станом на 28 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр#Text> (дата звернення: 12.03.2026).
2. Про затвердження форм звітності про діяльність публічних та спеціальних бібліотек, а також інструкцій щодо їх заповнення : Наказ від 28.11.2022 № 463. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0137-23#Text> (дата звернення: 12.03.2026).
3. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України” : Розпорядж. від 23.03.2016 № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-р#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
4. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія” та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки : Розпорядж. від 03.03.2023 № 190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-р#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
5. Про утворення тимчасової робочої групи з питань створення Національної електронної бібліотеки України : Наказ від 01.03.2023 № 96. URL: <https://mincult.gov.ua/wp-content/uploads/2023/03/Nakaz-96.pdf> (дата звернення: 14.03.2026).
6. Аналіз та реалізація проєктів : Навч. посіб. Рівне : Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування, 2022. 349 с. URL: <https://bibliokids-mrpl.com.ua/images/2024/06/keisemental.pdf>.
7. Бібліотеки на захисті ментального здоров'я громади : Метод. рек. для бібл. фахівців. Упр. культури та туризму Дон. ОДА Дон. обласна б-ка для дітей, 2024. 25 с.

8. Публічні бібліотеки Києва у 2024 році : Інформ.-аналіт. вид. Київ : Централіз. система б-к для дорослих м. Киє., 2025. 55 с.
9. Биркович Т. І., Вільчинська І. Ю. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 42–48.
10. Бутко Л. В., Василенко Д. П., Саранча В. І. Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 19–26.
11. Горбань Ю. І., Касьян В. В., Прокопенко Л. І. Напрями адаптації публічних бібліотек України в цифровому суспільстві. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2025. № 67. С. 112–124.
12. Горбань Ю., Новальська Т. Цифрова трансформація публічних бібліотек України: сучасний стан, виклики та перспективи. *Вісник Книжкової палати*. 2025. № 12. С. 10–16.
13. Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 5–11.
14. Гранчак Т. Концептуальна модель гнучкої бібліотеки. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2020. № 6. С. 10–23.
15. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 24–31.
16. Недошитко І., Біловус Л., Вількова Т. Соціальні мережі як рекламний ресурс сучасної бібліотеки. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 1. С. 37–42.
17. Николаєва В., Пономарьова В. Соціальна адаптація впо у територіальній громаді за новим місцем проживання в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 1. С. 79–85.

18. Ніколайчук А. Концепція «третього місця» в контексті модернізації бібліотечного простору. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2024. № 13. С. 20–28.

19. Побережна Т. Розширення завдань у діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах воєнного стану в Україні. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. № 68. С. 224–235.

20. Салата Г., Бачинська Н. Кризова комунікація та соціальна реальність: інформаційна роль бібліотек в екстремальних ситуаціях. *Вісник Книжкової палати*. 2025. № 12. С. 16–22.

21. Уреньов В. П., Румілець Т. С., Антоненко Н. В. Практичні кроки оновлення архітектурно-планувальної організації будівель публічних бібліотек. *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2021. № 59. С. 327–347.

22. Мідловець К. Ю. Бібліотека як центр формування адаптивної культури та ментального благополуччя громади. *Актуальні питання інформаційної діяльності: традиції та інновації* : матеріали XI міжнар. науково-практ. студент. конф., м. Одеса, 26 берез. 2026 р. Одеса, 2026. С. 186–191.

23. Мідловець К. Ю. Інтеграція цифрових технологій у реалізацію соціокультурної функції публічної бібліотеки. *Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи* : матеріали X міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 25 листоп. 2025 р. Полтава, 2025. С. 203–207.

24. Мідловець К. Ю. Цифрові інновації та автоматизація сервісів як чинник трансформації соціокультурного простору публічної бібліотеки: аналітичний аспект. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : матеріалів XI Всеукр. наук. студент. конф., м. Вінниця, 9 квіт. 2026 р. Вінниця, 2026. С. 94–97.

25. Бібліотеки – Хаби цифрової освіти. *Українська бібліотечна асоціація*. URL: <https://ula.org.ua/resursy/biblioteky-khaby-tsyfrovoi-osvity> (дата звернення: 29.03.2026).

26. Бруй О. Як діджиталізувати бібліотечну систему й не наробити помилок. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/iak-didzhytalizuvaty-bibliotechnu-systemu-j-ne-narobyty-pomylok/> (дата звернення: 29.03.2026).

27. Вебматеріали в 2021 році. *Центральна бібліотека Полтавська міська територіальна громада*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/pro-nas/pro-nas-v-zmi/arkhiv-publikatsii/4165-veb-materiali-v-2021-rotsi> (дата звернення: 08.04.2026).

28. Горчинська В. Бібліотека як лабораторія майбутнього: нові функції, інструменти та суспільні ролі в епоху трансформацій – Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади. *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади – Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=11079> (дата звернення: 30.03.2026).

29. Горчинська В. Бібліотеки для суспільної стійкості: досвід України та міжнародні практики (ч. 2). *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади – Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=11690> (дата звернення: 30.03.2026).

30. Горчинська В. Від читання до відновлення: бібліотерапія в системі підтримки ветеранів (ч.1). *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади – Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=12145> (дата звернення: 31.03.2026).

31. Горчинська В. Ментальне здоров'я: бібліотека як простір психосоціальної підтримки та відновлення. *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади – Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=9737> (дата звернення: 31.03.2026).
32. Досвід впровадження програмного забезпечення з відкритим вихідним кодом KoHa. *Наукова бібліотека ХНУМГ ім. О. М. Бекетова*. URL: <https://library.kname.edu.ua/images/news/DosvidXNUMG.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).
33. Затверджено Стратегію розвитку культури України до 2030 року та план заходів з її реалізації. *Міністерство культури України*. URL: <https://mincult.gov.ua/news/zatverdzheno-strategiyu-rozvytku-kultury-ukrayiny-do-2030-roku-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizacziyi/> (дата звернення: 01.04.2026).
34. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, програмного менеджменту та маркетингу. URL: <https://surl.li/yerpgur> (дата звернення: 02.04.2026).
35. Лагута Л. Коли книга стає ліками: бібліотерапевтична місія бібліотек (ч. 1). *Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади – Блог Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=11491> (дата звернення: 02.04.2026).
36. Люшень К., Бобошко О. Житло для ВПО: які можливості використовують на Полтавщині. *Суспільне Полтава*. URL: <https://suspilne.media/poltava/1314335-zitlo-dla-vpo-aki-mozlivosti-vikoristovuut-na-poltavsini/> (дата звернення: 10.04.2026).
37. Маніфест ЮНЕСКО про публічні бібліотеки. *Бібліотечному фахівцю*. URL: <https://profy.nlu.org.ua!/site/official/unesco.htm> (дата звернення: 03.04.2026).

38. Мережа публічних бібліотек України у 2023 році: аналіз стану. *Міністерство культури України*. URL: <https://surl.lt/ehidwa> (дата звернення: 03.04.2026).
39. Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек області на 2024 рік. *Фахівцю бібліосервісу*. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=3083> (дата звернення: 04.04.2026).
40. Методичні рекомендації до планування роботи бібліотек області на 2026 рік. *Фахівцю бібліосервісу*. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=3171> (дата звернення: 04.04.2026).
41. Опришко Л. «Книжкова спокуса» /лікування романами/. *Центральна бібліотека Полтавська міська територіальна громада*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/bibliotechnomu-fakhivtsiu/1281-knizhko-va-spokusa-likuvannya-romanami> (дата звернення: 12.04.2026).
42. Оптимізація інформаційної діяльності наукової бібліотеки в умовах впровадження АБІС ІРБІС. *Конференції НБУВ*. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/75> (дата звернення: 14.04.2026).
43. Охріменко М. Бібліотека як центр підтримки внутрішньо переміщених осіб (Соціологічне дослідження). *ОУНБ Д.І. Чижевського – Сучасна бібліотека*. URL: <https://surl.li/ygbrcc> (дата звернення: 16.04.2026).
44. Пугач Л. Ю. Публічні бібліотеки у процесі цифрової трансформації. *Конференції НБУВ*. URL: <https://surl.li/vuhgdy> (дата звернення: 18.04.2026).
45. Пугач Л. Ю. Сучасні концепції діяльності публічних бібліотек на шляху до інновацій в обслуговуванні користувачів. *Конференції НБУВ*. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1619> (дата звернення: 20.04.2026).

46. Роль публічних бібліотек в інформатизації суспільства та підвищенні інформаційної культури. *Конференції НБУВ*. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/367> (дата звернення: 04.04.2026).

47. Росіяни пошкодили 1783 пам'ятки культурної спадщини та 2540 об'єктів культурної інфраструктури. *Міністерство культури України*. URL: <https://mincult.gov.ua/news/rosiyany-poshkodyly-1783-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2540-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury/> (дата звернення: 22.04.2026).

48. Соціокультурна діяльність бібліотек: з досвіду роботи. *Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека*. URL: <https://zounb.zp.ua/resource/zaporizkyy-kray/zaporizhzhya-bibliotechne/fahova-osvita/sociokulturna-diyalnist-bibliotek-z-dosvidu-roboti> (дата звернення: 05.04.2026).

49. Соціокультурна діяльність. *Наукова бібліотека Національного університету "Чернігівська політехніка"*. URL: <https://surl.lt/kkfcfd> (дата звернення: 05.04.2026).

50. Центральна бібліотека ПМТГ. *Департамент культури та молоді Полтавської міської ради*. URL: <https://surl.li/zartog> (дата звернення: 25.04.2026).

51. Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади. *Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади та її філії*. URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/pro-nas> (дата звернення: 25.04.2026).

52. Центральна бібліотека Полтавської міської територіальної громади. *Facebook*. URL: <https://surl.li/zuaxgs> (дата звернення: 28.04.2026).

53. Healthy libraries. *Бібліотечна країна*. URL: <https://livelibrary.com.ua/en/projects/healthy-libraries-results-2022> (date of access: 30.04.2026).

54. *LIB4YOU*. URL: <https://lib4you.org.ua> (дата звернення: 05.05.2026).
55. Mygal M. ВПО на Полтавщині: статистика та проблеми. *Інститут аналітики та адвокації*. URL: <https://surl.li/acueoo> (дата звернення: 08.05.2026).
56. Fedoruk O., Zubarieva M. Modern approaches to automating library processes in higher education institutions. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2026. № 1. С. 13–22.
57. Jochumsen H., Hvenegaard Rasmussen C., Skot-Hansen D. The four spaces – a new model for the public library. *New Library World*. 2012. Vol. 113, no. 11/12. P. 586–597. URL: <https://doi.org/10.1108/03074801211282948> (date of access: 12.05.2026).
58. Public libraries to promote public health and wellbeing: a cross-sectional study of community-dwelling adults / M. Karki et al. *BMC Public Health*. 2024. Vol. 24, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s12889-024-18535-5> (date of access: 03.04.2026).
59. Shuva N. Z. More than a place for social capital creation: Public library as a place for immigrants' social integration. *Journal of Librarianship and Information Science*. 2024. URL: <https://doi.org/10.1177/09610006241286910> (date of access: 04.04.2026).
60. Empowering Communities: The Modern Role of Metropolitan Public Libraries. *IFLA*. URL: <https://surl.li/mkvrov> (date of access: 04.04.2026).
61. Public Libraries and Social Capital: A Scoping Review. *EurekaMag*. URL: <https://eurekamag.com/research/104/082/104082862.php> (date of access: 04.04.2026).
62. Scars on their souls: PTSD and Veterans of Ukraine. *Globsec*. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/press-releases/scars-their-souls-ptsd-and-veterans-ukraine> (date of access: 05.04.2026).
63. Trend Report. *IFLA*. URL: <https://www.ifla.org/trend-report/> (date of access: 05.04.2026).